

József főherceg tábornagy: A világháború, amilyenek én látam. II. kötet. Olasz háború. Doberdo. 8°, 842 l., 47 melléklettel. A Magyar Tudományos Akadémia kiadása. Budapest, 1928. Ára: 64 pengő.

Az újabban megjelent kötet az olasz harctér eseményeivel foglalkozik még pedig az olasz hadüzenettől kezdve, 1926. februárius 17-ig.

Bevezetésül a hármasszövetségi szerződés főbb cikkeit idézi a szerző és az olasz hadüzenetet megelőző tárgyalások eseményeit sorakoztatja fel.

A mű hadtörténelmi tartalma, igen rövid kivonatban, a következő:

Midőn Olaszország magatartása kétségessé vált, a hadsereg-főparancsnokság elrendelte a monarchia délnyugati határának megfigyelését és lezárását.

Kezdetben mindössze 7 zászlóalj állott az innsbrucki és a görzi katonai parancsnokságok területén. Később Rohr Ferenc lovassági tábornok parancsnoksága alatt 5 csonka hadosztály, 1915. május havában pedig 75,000 puská és 200 löveg állott őrt a 660 km. hosszú határterületen. Ehhez a hadüzenet időpontjában, az 57. hadosztály érkezett be első megerősítésül.

Rohr lovassági tábornok feladata az volt, hogy a klagenfurti és a laibachi medencét zárja le s az Isonzo-arcvonalra irányítandó haderő felvonulását biztosítsa.

Rohr az Isonzo-szakaszon Goiginger altábornagyot bízta meg a védelemmel. Itt a helyzet a következőképp alakult ki:

a) A Krn-hegységtől a Wippach folyóig a 95. hadosztály 5 alszakaszra tagozódott; északon a tolmeini csoport (8½ zászlóalj, 4 üteg), középen a plávai csoport (2 zlj., 2 üteg), délen a görzi csoport (3 zlj., 1 üteg);

b) A doberdói fennsíkron Lukachich tábornok (5 zlj., 6 üteg);

c) Monfalconetől Triesztig a 94. hadosztály (11 zlj., 3½ lovasszázad, 6 üteg).

A hadsereg-főparancsnokság a helyzetet mérlegelve, bizonyosra vette, hogy az olasz főerő Cividale és a tenger között fog felvonulni és a támadást az Isonzón át a doberdói fennsíkra és Görzre fogja végrehajtani; a főtámadás északi szárnyának biztosítására a Felső-Natisone völgyéből kisebb haderő a Kolovrat és Korada határgerincről a középső Isonzói szakaszára, illetőleg Karfreiten át az Isonzót keletről kísérő magaslatokra fog előtörni; a főlokécek oldalban és hátban való biztosítására pedig egyidejűleg egy hadseregcsoport a Felső-Piave, a Felső-Taglia-

mento és a Fella völgyéből a Karni-Alpok határgerincén át fog támadni, hogy a Gail-, illetve a Dráva völgyét elfoglalja; egy-egy erős hadsereget pedig Tirolt fogja keletről, délről és nyugatról körülkarolva megtámadni, hogy ott álló erőinket lekösse.

Ennek a mérlegelésnek alapján a hadseregfőparancsnokság azt tervezte, hogy a főerő az Isonzo-szakaszt aktíve védelmezi; egy gyengébb csoport megakadályozza, hogy az ellenség a karintiai határon át a villachi és a klagenfurti medencékbe betörjön; Tirol védelmét pedig önálló erők látják el.

Ennek megfelelően a hadseregfőparancsnokság így intézkedett:

Az *Isonzo-szakaszon* (Krn-től a tengerig), Boroevics gyalogsági tábornok vezérlete alatt, az 5. hadsereg (95., 94., 57. és 48. hadosztály) s a XV. és XVI. hadtest fogja az aktív védelmet kifejteni.

Karintiát (Krn-től Tirol keleti határáig), Rohr lovassági tábornok védi a 92. hadosztállyal, az 59. hegyi dandárral és a VII. hadtesttel.

Tirolt a Stilsfi-hágóig Dankl lovassági tábornok fogja védelmezni, a 90., 91. hadosztállyal és a bajor alpesi hadtesttel.

Az egész délnyugati arcvonalt vezényeltét Jenő főherceg, vezérezredes, veszi át.

A felvonulás befejezte után, a délnyugati határvédelem következőképen tagozódott:

A) *Tirol hadseregcsoport*: parancsnoka Dankl lovassági tábornok.

B) *Karintiai hadseregcsoport*: parancsnoka Rohr lovassági tábornok.

Ezen belül: a jobb szárnyon József főhg. lov. tbk. csoportja; balszárnyon Langer altbgy. csoportja; hadseregcsoport tartalék Nagy tbk. csoportja.

C) *5. hadsereg*: parancsnoka Boroevics gyalogsági tábornok.

Ezen belül:

I. védelmi szakasz (jobbszárny) XV. hadtest;

II. „ „ (jobbközép) XVI. hadtest;

III. „ „ (balközép) Goinger altbgy. csoportja (57. és 94. hadosztály);

IV. „ „ Marics tbk. tengerparti csoportja;

Hadseregtartalék: 95. és 48. hadosztály.

Az olasz haderő így csoportosult:

1. *hadsereg* a tirol határon, két csoportban:

a) Svájc és a Garda-tó között a III. hadtest és 8 zlj. alpini.

b) Garda-tó és Val Sugana között az V. hadtest és 7 zlj. alpini.

4. *hadsereg* a Brenta és a Felső-Piave között (I., IX. és VIII. hadtest és 7 zlj. alpini).

2. *hadsereg* a Felső-Piave és Udine-Cormons vasútvonal között 5 csoportban:

a) Karintia határán a Felső-Piave-től a Felső-Fellá-ig a Carnia csoport (28 zlj. és 14 zlj. alpini);

b) A Felső-Fellától a Felső-Natisoneig, a Felső-Isonzo-szakasszal szemben, a XII. hadtest 23. hadosztálya, a IV. hadtest és 8 zlj. alpini.

c) Cividale völgykatlanban, a Közép-Isonzo-szakasszal szemben, a II. és VI. hadtest.

3. hadsereg az aostai herceg parancsnoksága alatt, Udine és a tenger között, az Alsó-Isonzo-szakasszal szemben (IX., X. és VII. hadtest és a lovas hadtest.)

Erőviszonyok 1915. május hó végén:

a) *Tirolban és Karintiában:*

magyar részen 111.000 puska, 350 géppuska, 960 löveg;
olasz részen 220.000 puska, 440 géppuska, 950 löveg;

b) *az Isonzo-vonalon:*

magyar részen 96.700 puska, 250 géppuska, 430 löveg;
olasz részen 226.000 puska, 460 géppuska, 760 löveg.

A hadseregfőparancsnokság attól tartott, hogy az olasz erők az 5. hadsereg felvonulása előtt betörnek. Szerencsére az olasz haderő felvonulása igen lassan, tapogatódzva történt s így csapataink a kezdetleges védőállásban úgy-ahogy berendezkedhettek s főerőink is zavartalanul felvonulhattak.

A bevezető harcok (május 24. és június 20. között) három csoportra oszlanak:

a) *Krn-i harcok.*

Flitsch—Karfreit—Tolmeinnél az olaszok az Isonzót átlépték s a Vršič, Vrāta, Krn, Kozliok és Plece magaslatokat megszállották.

Az arcvonalparancsnokság elrendelte, hogy az Isonzo keleti partján befészkelte olasz haderőket vissza kell vetni a folyó mögé.

Hegységharcra fel nem készült csapataink ezt az ellentámadást — megfelelő tűzérség híján — eredménytelenül fejezték be.

b) *Plavai harcok.*

A II. olasz hadtest a Plavánál kiugró magaslatok elfoglalására támadást indított, hogy onnan észak felől törhessen elő Görz irányában. Makacs harcokban sikerült is nagyobb erőkkel átkelnie az Isonzón, de az uralkodó magaslatokat nem tudta csapatainktól elragadni.

c) *Görzi harcok.*

38. hadosztályunk a görzi hídfőt védte. Jobb szárnyával és közepével az Isonzo nyugati partján foglalt állást, balszárnyával az Isonzon innen.

Az olaszok ismételt támadásokkal igyekeztek visszavetni a nyugati parton álló csapatainkat, de minden erőfeszítésüket megghiúsítottuk.

Az 1. Isonzo-csata (június 23—július 7.) A tenger és Udine között felvonult 3. olasz hadseregnek az volt a feladata, hogy védelmi állásunkat a doberdoi Karszt-fennsíkon áttörje s védelmi vonalaikat egyrészt Görz irányában, másrészt Trieszt felé felgöngyöltse.

Az aostai herceg parancsnoksága alatt álló hadsereg a hadüzenet után nyomban megkezdte előnyomulását az Isonzo alsó szakaszára, de olyan lassan tapogatódzva haladt előre (15 nap alatt 5—7 km.-t tett meg), hogy csapataink a támadás fogadására felkészülhettek.

Az olasz hadsereg 90,000 puskájával, 200 gépfegyverével, 400 lövegével szemben, Goiginger altábornagy csoportja állott; mindössze 50,900 puskával, 66 gépfegyverrel és 156 löveggel.

A több mint háromszoros erővel rendelkező olaszok eddig még nem tapasztalt hevességű hétnapos tüzérségi előkészítés után, június 30-án kezdték meg tömegtámadásaikat s 6 napon át szakadatlanul folytatták azokat.

A főtámadás a Karszt-fensíknak a tenger és Sagrado között fekvő szakaszára nehezedett. Erre az alig 6 km. széles szakaszra napokon át mintegy 250 táborigyű meg 15 nehéz tarack és mozsár ontotta tüzeit. A június 25—26. közti napokon 50,000 tüzérségi lövés esett erre a szakaszra, s ezek $\frac{1}{4}$ — $\frac{1}{2}$ -e a nehéz és a legnehezebb lövegekből került ki.

A 7 napos tüzérségi tömegtüzzel s a rákövetkező 6 napos rohamtámadással, az olaszok csak a redipugliai szakaszon értek el némi sikert; s ott is csak annyit, hogy legelső vonalunkat $1\frac{1}{2}$ km. szélességben 500—600 lépéssel hátrább kellett vonnunk, minthogy ott árkaikat és akadályainkat a tüzérség teljesen szétlötte. Különbözn mindenütt régi állásainkban maradtunk.

Veszteségünk kb. 10,000 főnyi volt. Gyalogságunk és géppuskáink 2,450,000 töltényt lőttek el, tüzérségünk 28,440 lövést tett.

A csata után kiadott átcsoportosítási intézkedés szerint, a doberdói Karszt-fensík védelmét József főherceg, lovassági tábornok, vette át.

A 2. *Isonzo-csata*. (Júl. 18—aug. 10.) Az olaszok első támadási célja: a San Michele elfoglalása volt.

A főtámadást a 3. hadsereg intézte a doberdói Karszt-fensíkot védő József főherceg VII. hadteste és a XVI. hadtest ellen.

Erőviszonyaink:

olasz részen	224,000 puska, 600 géppusa, 1000 löveg;
résziünkön	79,000 puska, 200 géppuska, 428 löveg.

A főtámadást a 2. olasz hadsereg támadása kísérte.

A főcsoportnál a XI. hadtest *közvetlenül* a S. Michele támadta, a X. hadtest a doberdói-fensíkot, a VII. hadtest pedig a M. dei Sei Busit és a M. Chosich-ot; azonban a két utóbbi hadtest közvetett támadási célja szintén a San Michele volt.

A 24 napig tartó csatában állásainkat 5. hadseregünk egész arcvonalán szilárdan megtartottuk. Csupán a Karsztton, továbbá S. Martino és M. dei Sei Busi között jutottak az olaszok néhány száz lépéssel előbbre.

Veszteségünk júl. 16—aug. 5-ig 45,711 fő. Ebből a VII. hadtestre 45,590 fő esett.

A 3. *Isonzo-csata*. (Okt. 18—nov. 4.) Az olaszok első elrendő célul a Görzi-fensík elfoglalását tűzték ki.

Leghevesebb támadásaik a görzi hídfő két szélső pillére, a M. Kuk és S. Michele ellen irányultak.

IV. hadtestük Plezzo és Tolmein irányában intézett eredménytelen támadásokat. A II. hadtest Globnánál és Zagoránál támadott s elfoglalta Zagora szélső házait; a M. Sabotino ellen intézett támadásait visszavetettük. A VI. hadtest Oslavia- és Peumánál, továbbá Grafenberg—Podgoránál támadta meg állásainkat; napokig tartó kemény harcokban voltak is átmeneti sikerei, de ellentámadásainkkal mindenütt visszavetettük. A XIV. hadtest Peteanónál, a S. Michelen és S. Martinónál támadott; rövid megszakítással okt. 18-tól nov. 4-ig folytak itt a harcok; a S. Michele kétszer is olasz kézre került, de csapataink újból visszavetették. A X. hadsereg S. Martino és M. dei Sei Busi között ért el óriási áldozatok árán jelentéktelen eredményt.

Végeredményben az ellenfél egyes helyeken 200—400 lépésnyi tért nyert.

VII. hadtestünk egymaga 1.020.000 puska- és géppuska töltenyt lőtt el, tüzérségünk pedig 1120 lövedéket használt el.

A 4. Isonzo-csata. (Nov. 8—dec. 4.) Tulajdonképen kis szünettel megszakított folytatása a 5. Isonzo-csatának.

Az olaszok minden erejüket megfeszítve, hatalmasan fölényes számú tüzérségük támogatása mellett, többszörös túlerővel XVI. hadtestünket Plavánál, a VII-et a S. Michelén át akarták törni, hogy a görzi hídfőre irányított szembetámadásukat megkönnyítsék.

Az olasz hadműveleti cél Görz elfoglalásában zsugorodott össze, minthogy az előző három csatában nem sikerült Trient és Trieszt elfoglalása.

A kis Görz városkáért kíméletlenül latbavetettek minden élő és holt harceszközt. Az olasz haderő $\frac{2}{3}$ -a, két hadsereg, 24 hadiállományú hadosztállal, rohanta meg 5. hadseregünk 13 gyenge hadosztályát, sőt a siker biztosítására még a tiroli és karintiai arcvonalról 5 dandárt hoztak az Alsó-Isonzóhoz.

De a kitűzött célt mégsem érték el.

Az ellenség egyelőre elfulladt. 1915. december 5. és 1916. február 17-e között nagyobb események nem voltak.

Kispalócz.

Pilch Jenő: **Horthy Miklós.** Az Athenacum Rt. kiadása. 408 lapoldal., 102 szövegek között fényképpel, 4 szövegek között vázlattal és 10 önálló melléklettel.

Tíz év mult el azóta, hogy Magyarország a győztes ellenfelek kénye-kedvének kiszolgáltatva vergődik a reá rakott bilincsekben. A paduai fegyverszüneti szerződés ellenére, hazaárulás következtében, közvetlen szomszédaink éppen úgy dúlták az országot, mint valamikor a tatárok és a törökök. — Hazánk kálváriajárása azonban még ezzel nem fejeződött, hanem azzal tetéződött be, hogy a megmaradt kis területen a proletárdiktatúra gyilkolt és pusztította a meglévő szegényes értékeket. Úgy látszott, mintha

az ezeréves Magyarország végórája ütött volna, mert az entente-hatalmak, egyrészt hazánk részével meggazdagodott szomszédaink rágalmazása folytán, másrészt talán nem látva az itt uralkodó kommunizmus messze kiható veszés hatását, nem akartak segítközket nyújtani annak a nemzetnek, amely annyi sok évszázadon keresztül ontotta vérének nemcsak hazája, hanem legtöbbször a „művelt nyugat” védelmében is.

Ezekben a vigasztólküli időkben, amikor a kommunizmus tévtnai következében a magyar önmagát pusztította, a hazát és a magyar fajt szerető jobbjaink több ízben kísérelték meg azt, hogy megmentsek ezt a kis, szűk hont legalább attól a veszedelemtől, ami még ennek a megmaradását is fenyegette. Sajnos azonban, hogy ezek a kísérletek vérbefulladtak s nem érték el céljukat. A bécsi komité sem tudott segíteni. Ekkor végre megalakult Aradon az ellenforradalmi kormány, amely csakhamar Szegedre költözött. Ennek a kormánynak hadügyi tárcáját a Kenderesről ideérkezett Horthy Miklós vállalta el. Isten csodálatos rendelése volt, hogy éppen az ő kezébe jutott annak a kicsiny fegyveres erőnek vezetése, amely minden nélkülözés ellenére, csak a haza iránti szeretetből készen állott arra, hogy támogassa vezérét nemes munkájában. Horthy Miklós altengernagy úgy ebben, mint később a Nemzeti Hadsereg fővezéri állásában, olyan sziklának bizonyult, amelyet hasztalan ostromolt a minden oldalról ellene törő áradat. Ő nem ingott meg és csak a haza megmentését, jóvoltát tartva szemé előtt, vezette kisdied hadseregét azon az úton, amelyen végső eredményében Csonka-Magyarország megmaradását lehetővé tette.

Pilch Jenő könyve valóban nagy hiányt pótol, mivel nemcsak a legfőbb Hadúrnak, a Kormányzónak életrajzát nyújtja, hanem hiteles források alapján tömören ismerteti hazánk akkori szomorú belső állapotát és Horthy Miklós szervező, irányító és példátadó magatartását, akinek egyetlen, önzetlen célja volt: megmenteni a magyar hazát, az árva magyart!

A könyv egyes fejezeteiben idézett rendletekből, parancsokból az tűnik ki, hogy mintha a fővezérség és a Magyar Nemzeti Hadsereg ellen rosszindulatú rágalmak, gyanusítások hangzottak volna el, amelyek ezek működését és célját fekete színben igyekeztek feltüntetni. Hogy ezek a rágalmak és gyanusítások mily alaptalanok és méltatlanok voltak, azt az olvasó a felhozott hiteles iratokból bebizonyítva látja.

Pilch Jenő 5 fejezetbe foglalta munkáját.

Az I. fejezet a „Békebeli szélcsendes tengerészeti évek” eseményeit írja le. A Horthy-család leszármazásának feltüntetése után, röviden beszél Horthy Miklós gyermek- és iskolaéveiről. A tengerészeti pályára saját óhaja folytán került s 1886 október 1-én mint II. osztályú tengerész hadapród megkezdte azt a pályát, amelyen a volt cs. és kir. haditengerészetnek, főleg azonban a Horthy és szel a magyar névnek elévülhetetlen érdemeket szerzett. Katonai szolgálata alatt összesen 30 kitüntetést kapott, köztük a legnagyobbat, a Mária Terézia-rendet is elnyerte.

Pilch röviden foglalkozik Horthy Miklós keletázsiai utazásával, majd ismerteti szárnysegédi idejét kedves epizódok közbeszúrásával. Ezután részletesebben leírja a Konstantinápolyban

eltöltött időt, amikor már mint a „Taurus“ nevű felfegyverzett yacht parancsnoka működött. Erre az időre estek Bosznia és Hercegovina annektálása a Monarchia által, valamint az ifjútörököknek nem mindig vértelen mozgalmi. Horthy sokoldalú jelentésében kellően tájékozottatta a Monarchia vezető köreit az összes eseményekről. De nemcsak mint hajójának parancsnoka szerzett itten érdemeket, hanem társadalmilag is kivívta az ottani előkelő körök tiszteletét és közkedveltségét.

A II. fejezet „Hadak útján“ címmel a Monarchia haditengerészetének állapotával, majd a világháború első idejében végrehajtott fegyvertényeivel foglalkozik, amikor magára hagyatottan tengerpartjaink védelmében verte vissza az entente hadihajóinak többszöri előtörését. Horthy Miklós eleinte a „Habsburg“ nevű csatahajónak, majd pedig rövid idő múlva az általa legendás hirnévre szert tett „Novara“ gyorscirkálónak parancsnoka lett s mint ilyen, az entente földközi-tengeri flottájának örökös ellenére, egy német búvárhajót levontatott Cephalonia szigetéig, ahonnan az a Dardanelláig eljutva, segédkezett a török hadseregnek. Mikor pedig Olaszország megüzente a háborút, flottánk megrohanta az olasz partokat. A Horthy vezette csoport Porto-Corsinit kapta célul. A szerző leírja részletesebben is vázlatlaltal ellátva ezt a vállalkozást, amelyben átment a tűzkeresztségen és mint bajtársai közül többen írják, már ekkori magatartása következtében a fiatal tisztek bálványává lett.

Porto-Corsinit követte San Giovanni di Medua; az első előtörés az otrantói csatornába; az otrantói ütközet. A „Novara“ Horthy vezetése alatt mindenütt olyan fényes eredménnyel harcolt, hogy parancsnoka a Mária Terézia-rend lovagkeresztjét nyerte el. Az 1918. február 1-én kitört nyílt matrózlázadás idejében, Horthy már a „Prinz Eugen“ nevű csatahajónak volt a parancsnoka s hajóján a fegyelmet mindvégig fenntartotta. Röviddel ezután a király őt ellentengernaggyá való egyidejű és soronkívüli előléptetése mellett, a flotta parancsnokává nevezte ki. Ez a kinevezés nemcsak a haditengerészet tisztikarában, hanem német szövetségesünk vezető egyéniben is a legnagyobbfokú bizalmat váltotta ki.

A tengeriháború eseményei folytán újólal szükségessé vált az otrantói zárlat megtámadása. Horthy, kellőképpen csoportosítva hajóit, el is indult a vállalkozás végrehajtására, ennek azonban „Szent István“ nevű csatahajónk elsüllyesztése véget vetett.

Az összeomlás bekövetkezett; Horthynak — parancs szerint — át kellett adni a flottát a délszláv Nemzeti tanácsnak. Ő ezt a parancsot teljesítette úgy, hogy — mint egy szemtanú írja — mindvégig ura maradt a helyzetnek.

III. Fejezet. „A szegedi ellenforradalom.“ A szerző mielőtt Horthy Miklósnak Szegeden való megjelenését és további szereplését leírná, ismerteti az 1918-i októberi forradalom és a proletárdiktatúra eseményeit, majd az oláh csapatok előnyomulását; Budapestnek és a Dunántúl nagy részének megszállását, valamint a különböző ellenforradalmi kísérletek eredményét. A temesvári, aradi és szegedi ellenforradalom vezetőinek, nézeteltérések és tórszalkodások után, sikerült végre megalakítani a kormányt, mely-

nek elnökségét Károlyi Gyula gróf, s az ő kérésére, a hadügyminiszteri tárcát 1919 június 5-én Horthy Miklós altengernagy vállalta. Elhatározása különösen a tisztek körében keltett nagy örömet, hiszen benne látták azt a vezért, akinek vezetése alatt hazájuk megmentését remélhették.

A szerző rámutat könyvében azokra a nehézségekre, amelyek a produktív munkát lehetetlenné tették. Horthy ezek ellenére se csüggedt el, hanem július 9-én a Nemzeti Hadsereg megszervezésére rendeletet terjesztett elő s ebben körvonalazza annak céljait. A kormány elleni intrikák, rágalmozások őt sem kímélték meg, ezért aztán, mikor Károlyi Gyula gróf, a franciák bizalmatlankodása folytán, a kormány átadását határozta el, ő is lemondott. Előzőleg azonban felszólalásaival a minisztertanácsokban döntően befolyásolta az új kormány összeállítását. Ezekben a válságos időkben, mikor a cselszövők aknamunkája folytán a katonaság körében is aggasztó elégtelenség jelei kezdtek mutatkozni: Horthy egy tiszti gyűlésen kifejtette a tisztek magatartását illető felfogását. Úgy itt, mint a Move országos ülésén is, beszédeivel annyira magával ragadta a tisztikar és a városi előkelőségek lelkét, hogy elült minden meghasonlás, elégtelenség és mindenki-ben feléledt a szebb jövőbe vetett bizalom. Mindenki csak ő benne látta a megmentőt. E nagy népszerűsége következtében akkor, mikor Károlyi gróf kormányát az Ábrahám Dezső-féle minisztérium váltotta fel, őt — mint a szerző az erre vonatkozó forrásból idézi — nem merték elejteni, hanem a hadsereg főparancsnokságával bízták meg, nem is sejtve, hogy tulajdonképpen ezzel sokkal nagyobb hatalmat adtak a kezébe és hogy későbbi magas állását ezzel még inkább megalapozták.

Az Ábrahám-féle kabinet is csalódott reményekben, mivel a franciák sem a megígért segítséget nem adták meg, de még a hadsereg továbbfejlesztését sem engedték; a szerbek pedig a franciákhoz alkalmazkodtak. Horthy — hadsereg hiányában — nem akarta a fővezérséget vállalni, azonban alárendeltjei kérésére mégis tovább maradt és a mostoha viszonyok között azon fáradozott, hogy a reábízott fegyveres erőt összefogja, a tisztikart összeforrassa, továbbá, hogy úgy ezekben, mint a közönségben a hazafias érzést és a jövőbe vetett bizalmat ébren tartsa és fokozza. Ezt célozta minden tette, nyilvános szereplése és minden beszéde.

A szegedi kormány ama törekvése, hogy innen kiindulva, fegyveres erővel verje le a tanácsköztársaságot, nem sikerült.

Pilch könyve ezután vázolja a Nemzeti Hadsereg magjának megalakulását, amelynek megszervezése, kialakulása és továbbfejlesztése Horthy hadügyminiszterségével vette kezdetét. Az ő lankadatlan tevékenysége, ami alárendeltjeire is áthatott, az ő izzó hazaszeretete, ami a kicsinyhitűeket fellelkesítette, meghozta az eredményt, mert ha nem is nagy, de olyan erőt gyűjtött össze, amely — ha fegyverzetet kap — alkalmas volt a fővezér honmentő céljának megvalósítására.

A szerző ismerteti a továbbiakban a tanácsköztársaság bukásával beállott eseményeket és az ezt követő tárgyalásokat, amikben megint csak Horthy fővezérnek jutott a főszerep. Ő hangoztatta folytonosan, hogy a Nemzeti Hadseregnek kell az oláhok

előtt Budapestre bevonulnia, majd pedig mikor a főváros megszállás alá került, azt, hogy a Dunántúlra kell átvonulni. Az az ellentét, mely a Budapesten megalakult és a Szegeden működő kormány között támadt, őt nem befolyásolta a hadsereg részére kitűzött cél tekintetében; ő csak a haza megmentését tartotta szem előtt, nem törődve a politikával és a politikások torzsalkodásaival. Az volt a véleménye, hogy ha az oláhok a Dunántúlt is megszállják, akkor a nemzeti feltámadásnak még a reménye sem marad meg számunkra. Ezért tehát mind az entente részéről, mind a Budapestről érkezett parancs ellenére, seregét a szerb és az oláh hadsereg által üresen hagyott területsávon átvitte a Dunántúlra. Ő maga, szárnysegédével, repülőgépen Siófokra utazott.

A könyv szerzője a következő IV. fejezetben vázolja a Dunán túl uralkodott viszonyokat, valamint azokat az intézkedéseket, amelyeket a kormány és az osztrák területről bevonult Lejár-csoport tett a rend helyreállítására és a különböző oldalról fenyegető ellenséges előnyomulás megállítására. Részletesen megemlíti azokat a szigorú parancsokat, amelyeket egyrészt a hadügy-minisztérium, másrészt a fővezérség bocsátott ki, a lelkiileg megmagyarázható „fehér terror”, „népítéletek” és „atrocitások” megakadályozására. Abban az időszakban, ami a proletárdiktatúra megbukása és a karhatalmak, valamint a polgárőrségek működésének megkezdése között eltelt, fordultak elő felelőtlen elemek részéről törvénytelenések és hatalmi túlkapások.

Horthy fővezér addig is, míg törzse Siófokra érkezik, Budapestre utazott, hogy József főherceg, kormányzó utasításait átvegye és a viszonyok felől tájékozódjék. Tárgyalt az entente missiókkal, majd Mardarescu oláh főparancsnokkal is.

A nemzeti hadseregnek a Dunán túl való megjelenése új helyzetet teremtett, mivel az itteni szervezkedést lehetővé tette. A továbbiakra nézve Horthy fővezér, Soós tábornok útján, a magyar kormány és a magyar politikai tényezők közbejöttével, az entente missiókkal és az oláh főparancsnoksággal tárgyalásokat folytatott, melyeknek eredményeképpen szeptember 7-én az entente elvileg egy 50.000 főnyi magyar haderő szervezését engedélyezte; az oláhok pedig további előnyomulásuk beszüntetését megígérték. Megjegyzendő, hogy az oláhokat a magyar-oláh personalunió eszméjének felvetése is befolyásolta.

Pilch foglalkozik ezután Német-Ausztriának a St. Germainben neki ígért Nyugat-Magyarország birtokbavétele tekintetében tanúsított magatartásával, valamint Lejár ezredes működésével, aki bámulatos gyorsasággal olyan haderőt szervezett meg, amellyel az osztrákokat nemcsak sakkban tartotta, hanem határsértés esetén a Bécs irányába való betörést is tervbe vette. Ezzel szemben a fővezérség nem ragadtatta el magát, hanem csak a betolakodók visszaverését tartotta szem előtt.

József kir. herceg, Kormányzó és a Friedrich-kormány lemondásával újra a legsúlyosabb válság köszöntött be. Ezekben az időkben megint csak Horthy neve volt az a reménycsillag, amely ébrentartotta a magyar lélekben a jövőbe vetett bizalmat. Ő ekkor sem csüggedt el, hanem lankadatlanul, minden eszközt felhasználva törekedett a kommunizmus által félrevezetett magyar né-

pet helyes útra terelni és a lezüllött állapotokat rendbe hozni. Az országszerte dúló politikai viszálykodás őt nem érintette.

Amint az oláh hadsereg megállítása sikerült, Horthy azonnal útra kelt, hogy közvetlenül érintkezzék a szabad magyar terület népével és hogy vígasztaljon, buzdítson, biztasson és lelkesítsen. Kaposvári, tabi, szombathelyi, kőszegi és soproni látogatásai mind diadalmenetek, itt mondott beszédei pedig eszményi hazaszeretetének tanubizonyságai.

A fővezérség irányítása alatt a karhatalmak, polgárőrségek és a mozgó tartalékok megszerveztettek, a katonai kerületi parancsnokságok felállítottak s a toborzás megszakítás nélkül folyt. A szerző részletesen ismerteti a magyar fegyveres erő fejlődését, valamint annak viszonyait; leírja a hihetetlenül nehéz körülményeket, amelyeket azonban a fővezér és az ő egyéniségéből erőt és kitartást merítő tisztikar legyőzött és lassan bár, de megteremtette a fegyelmezett Magyar Nemzeti Hadsereget. Legjobb bizonyítéka ennek a ténynek az, hogy mikor az oláhok a Dunántúlról kivonultak s a magyar hadsereg csapatai foglalták el helyüket, sehol nem fordult elő zavar. — Horthy azonnal meglátogatta a felszabadult területeket. Szekszárd, Tolna, Fadd, Paks, Dunaföldvár, Székesfehérvár, Veszprém, Zirc, Győr, Esztergom, Tatabánya és Bicske voltak utazásának nevezetesebb pontjai. Az ő megjelentése — a szerző által idézett adatok szerint — mindenütt lelket öntött a csüggedőkbe s fokozta a bizakodók lelkesedését.

Az oláhok hosszas huza-vona után végre kiűritették Budapestet és így elérkezett az a pillanat, amikor Horthy fővezér megszervezett, fegyelmezett magyar nemzeti hadseregével bevonulhatott hazánk fővárosába. A szerző részletesen ismerteti a bevonulás katonai előkészületeit, a bevonulást magát és azokat a lélekemelő részleteket, amelyek ezt a magyar fővárosra nézve történelmi eseményt örökre emlékünkbe vészték.

A legutolsó, vagyis V. fejezet: „Budapest.“

A Friedrich-kormánynak távoznia kellett. Sir George Clark, az entente legfőbb tanácsának kiküldöttje, egy pártközi konferencián kifejtette azokat az okokat, amik miatt az entente ezt a kormányt nem ismeri el. Egy olyan kormányra kell jönnie, amelyben az egész ország népe képviselve van, tehát koncentrációsnak. Sir George Clark eme kijelentésének, úgyszintén hozzáfűzött intő szavainak, de még inkább Horthy fővezér felszólalásának hatása folytán megalakult, Huszár Károly vezetése alatt, a koncentrációs kormány s így ez a válság is megoldódott. Az ország törvényes és alkotmányos útra való visszatérése feletti tárgyalások során, Horthy még két ízben felszólalt s mindkét alkalommal döntően befolyásolta azokat. Az ő személye ekkor is — mint a könyv szerzője megjegyzi — mindenek fölé emelkedett. Az ő daliás alakja felé fordult mindenkinek reménykedése. A Horthy ellen tervezett kommunista merényletterv ismertetése után, a szerző s fejezet következő részeiben idézi a fővezérnek a tisztikar magatartására vonatkozó s különböző időkben kiadott rendeleteit, valamint a királykérdést illető, ugyancsak a hadsereghez intézett parancsát.

Mikor az oláhok az entente által meghatározott határok

mögé visszavonták csapataikat és a magyar nemzeti hadsereg elfoglalta helyüket, Horthy azonnal a felszabadult területekre indult, hogy üdvözölje a lakosságot és szemlét tartson csapatai felett. Hatvan, Vámosgyörk, Gyöngyös, Eger, Mezőkövesd és Miskolc, majd később Kiskúnhalas, Kiskőrös, Kalocsa, Szolnok és Jászberény voltak utazásának kiemelkedő pontjai. Igen nagyjelentőségű eseményszámba ment Horthynak a munkássághoz intézett beszéde, amit Tatabányán mondott, majd pedig a dorogi bányamunkások küldöttségének adott válasza.

Pilch könyvének ez a fejezete tömören jellemzi Csonka-Magyarország háromnegyedévi állapotát, amikor úgy erkölcsi, mint anyagi tekintetben leromlott minden és a közéletmezés, valamint a tüzelőanyaggal való ellátás is kátyúba jutott. Horthy Miklós volt az, aki kis hadseregére támaszkodva, megtalálta azt az utat, amelyen a rend elérhető volt és a politikai téren már-már újabb válságot előidéző törekvéseket a fővezérség politikai elfogását kifejtő, a hadsereghez intézett parancsával meghiúsította és a jogrend fentartását biztosította.

A fejezet vége az alkotmányosság helyreállítását és az államfői hatalom gyakorlásának ideiglenes rendezését tárgyalja. Ismereteti a nemzetgyűlésnek e tekintetben hozott törvényeit. Alig vetődött fel a kormányzói méltóság kérdése — írja a szerző — és még mielőtt a politikai pártok és a kormány döntése megtörtént volna, megszólalt a vidék és ideiglenes államfőül Horthy Miklóst kívánta. Ennek az országszerte megnyilvánuló kívánságnak hatása alatt, a pártok és a kormány is közös egyetértéssel Horthy Miklóst ajánlották az ország „gubernátori” méltóságába. A nemzetgyűlés 1920 március 1-én tartott ülésén, titkos szavazás útján, teljesítette a nép kívánságát és Horthy Miklóst Magyarország kormányzójává választotta.

Sz.

A világháború 1914—1918. Különös tekintettel Magyarország és a magyar csapatok szereplésére. Szerkeszti és kiadja a m. kir. Hadtörténelmi Levéltár. I. kötet. Külpolitikai visszapillantás. A világháború kitérése. Események az orosz hadszíntéren 1914 augusztus 20-ig. 6 melléklettel. 240 nagy 8-rét oldal.

Az úttörő mű előszavában bennefoglaltatik annak célja, tartalmának programjával együtt. Elég, ha az előszóából, mely Gerbert Károlynak, a m. kir. Hadtörténelmi Levéltár főigazgatójának tollából származik, néhány sort idézünk:

„Végre elérkezett a várva-várt időpont, amidőn a m. kir. Hadtörténelmi Levéltár is megkezdheti hivatalos világháborús művének kiadását... Legfőbb törekvésünk azt a nagy célt óhajtja szolgálni, hogy a m. kir. honvédség tisztikarának, ma már ténylegesen nem szolgáló bajtársainknak és mindazon volt tartalékos és népfőlkelő tiszteknek, akik a nagy harcot végigküzdötték, alapos katonai szakmunkát szolgáltatassunk, hogy abból a nagy háború belső vonatkozásait és összefüggését, a hadműveletek tervezését, végrehajtását és kihatását, végül a magyar csapatok belső értékét

és teljesítőképességét megismerjük... Nem folyamodunk a di-csőítés olcsó eszközéhez; erre a magyar katona nem szorul... A háború a világon a legkomolyabb dolog, a haza és a nemzet sorsát dönti el! Erdemes, sőt szent kötelesség vele foglalkoznunk. *Sine praeteritis futura nulla.*"

Megragadja figyelmünket az utolsó néhány szó, amelyek örök érvényű történetfilozófiai igazságot hirdetnek: *Mult nélkül nincs jövő.* Nagyon jól tette a Levéltár, hogy ezt választotta — klasszikus latin nyelven — jelmondatául.

Az I. kötet külső szerkezete sikerült. Az előszót — rövid bevezetés után — 76 oldalon a külpolitikai események leírása követi. Az ez utáni 116 oldal a világháború kitörését s az orosz harctéren lezajlott kezdő eseményeket tárgyalja, végül a 22 oldal terjedelmű függelék főképpen a hadrendeket ismerteti. A szöveget betűrendes helységmutató fejezi be. Minden szakasz aránylag rövid részekből, fejezetekből, alfejezetekből áll; ez a beosztás az áttekin-tést megkönnyíti. A 6 melléklet — részben több, részben egyszínű — térkép vázlat; ezek a szöveget érzékelhetően, előnyösen egészítik ki.

A szakaszok stb. gondolatmenetéről, tartalmáról, azaz a műnek belső szerkezetéről, a következőket írhatjuk:

Hedry Béla a külpolitikai előzmények leírásában végig-vezeti az olvasót azokon a külpolitikai eseményeken, amelyek régebbi határa az 1875. év. Részletesen tárgyalja az európai dip-lomáciai és politikai hullámzásokat, amelyek hol barátokat, hol ellenséget termeltek ki, kezdve az első „háromcsászárszövetség-
gen“, a világháború küszöbéig. Ezekből a fejtegetésekből az olvasó nemcsak a legutóbbi évtizedek külpolitikai történetét ismerheti meg, hanem meggyőződhetik arról is, hogy az elkövetett hibák és az itt-ott felmerült gyengeség miatti elszigetelésünknek s egy, rendkívül erős ellenséges gyűrűvel való körülzárolásunknak el kellett következnie.

A szerző fejtegetéseiből bepillantunk a mult évtizedek sorsirányító személyeinek jellemébe, tevékenységébe is. Ott áll előttünk a nagy Bismarck hatalmas alakja, továbbá a túlságosan önérzetes II. Vilmos császáré s a megbántott VII. Edvárd angol királyé. Megismerhetjük a velünk egy ideig rokonszenvező Obrenovicsokat, majd az ellenséges érzelmű Karagyorgyevics Áltert; a gyengeakarut II. Miklós orosz cárt s a külügyeket intéző állam-férfiakat Bismarck után is, Caprivi, Bülowon át Jagowig és — akit először kellett volna említenünk, mert messze kiemelkedett, Bismarckkal együtt, kortársai közül: Andrássy Gyula gróft és utódait Berchtold grófig. Föltűnik előttünk Greynek és Poin-carénak markáns alakja, akik közül különösen ez utóbbi engesz-telhetetlen gyűlöletet táplált Németország ellen. Izvolszki, Sza-szanov és a többiek, akikről Hedry megemlékezik, kiegészítik azoknak névsorát, akik összetörésünket nagy buzgalommal elő-készítették. Egy azonban bizonyos: Ősz uralkodónk, I. Ferenc Jó-zsef, mindenképpen meg akarta óvni népeit a háború szörnyűsé-geitől; szövetségeséhez, a német császárhoz, hű maradt. Pedig ha leveti a hűség díszes köntösét és felölti Machiavellinek szürke, azonban célszerű felöltőjét és Edvárd királyt Ischlben kevésbbé

hűvösen fogadja, akkor talán ezeresztendős Magyarországunk ma nem volna megcsönkített.

A kötet következő ívei már a világháború katonai leírásával foglalkoznak. Ezeket a fejezeteket is Hedry Béla írta. Miután ismertette a magyar-osztrák hadvezetőségnek háború esetére való előkészületeit, részletesen foglalkozik haderőnk mozgósításának történetével és fölhívja a figyelmet azokra a nehéz feladatokra, amelyek a haderő központi vezetőségére hárultak. Azután leírja Oroszország elleni felvonulásunkat. Érdekesen említi meg, hogy Conrad gróf, a haderő vezérkari főnöke, a világháború első napjaiban nagy bizalmatlansággal viselkedett Olaszországgal szemben, holott akkor még abban reménykedtünk, hogy talán szövetségeseink a Monarchia oldalán fog harcolni.

Hedry Béla dolgozatának további címe: Hadműveleti cél és terv. A szerző — mindent mérlegelve — arra a következtetésre jut, hogy Conrad terve nem sikerülhetett! Az ezutáni alfejezetek a német haderő mozgósításával, a keletporoszországi kezdő harcokkal és Oroszország katonai helyzetével foglalkoznak. A leírásokból rendkívül élesen domborodik ki, hogy a cár birodalma és Franciaország, katonai és anyagi téren erősen összekapcsolódtak. Azt is megtudjuk, hogy Oroszország csaknem a háború kitöréséig számolt azzal, hogy Oláhország is ellene fordulhat. A „Mozgósítás, felvonulás” című alfejezet az orosz haderő tevékenységét tárgyalja. Logikusan csatlakoznak ehhez az orosz-német harcterren, északon lezajlott események leírásai.

A könyv II. fejezete már a magyar-osztrák hadműveletekkel foglalkozik. Hedry Béla ismerteti a kapott híreket, a hadműveleti lovasfelderítést, azután Madarász László a hadműveleti repülőfelderítéssel s egyéb forrásokból származó adataival foglalkozik. A szerzők ezeket részletesen, hadseregenként tárgyalják.

Az 55 oldalon leírt hadműveleti lovasfelderítés ismertetésénél gyakran találkoznak a magyar huszárok tevékenységével. Megjegyezzük, hogy a 4. mellékleten észrevehetően föl vannak tüntetve azok a lovas alakulatok, amelyek részben, vagy egészen magyarok voltak. Erősen kiemelkedik a gorodok—satanowi ütököt, amelyben az 5. honvéd lovashadosztály súlyos helyzetbe került, sőt parancsnokát is elvesztette. Ennek a merész vállalkozásnak 17 tiszt, 450 huszár és 650 ló esett áldozatul. A 24. honvéd lovasdandár megoldotta a rábízott feladatot. Érdekesekek azok a fejtegetések, amelyeket Hedry mint tanulságokat említ.

A hadműveleti repülőfelderítés 26 oldalon olvasható. Erről a szerző, Madarász László, azt a sajnálatos megállapítást közli, hogy a mozgósításkor minden hadsereg számára csak 1—1 repülőszázad, 4—6 géppel jutott. A repülőügy fejletlensége miatt, a repülők csak elvétele oldhatták meg a rájuk bízott feladatokat.

A felderítésnek egyéb forrásból származó adatai, amelyek legnagyobb része a kémek jelentésein alapult, egyes helyeken igen jóknak, de az 1. és 4. hadseregünkkel szemben felvonult orosz erőket illetően teljesen értékteleneknek bizonyultak.

A könyv függelékét Karojlovics Oszkár, Poppe Kornél és Madarász László állították össze. Ezek (hadseregszervezeti adatok és hadrendek) fontos kiegészítői a megelőző leírásoknak.

A hat mellékletet a m. kir. Térképezőintézet készítette. Örömmel üdvözljük a m. kir. Hadtörténelmi Levéltár úttörő vállalkozását. *A világháború* című nagy mű I. kötete a legszébb reményekre jogosít. Feszült figyelemmel várjuk a további köteteket.

Gabányi János.

A m. kir. honvédség története. 1868—1918.

A régi magyar királyi honvédségnek 1868-ban rakták le az alapját s éppen ötven esztendeig, vagyis a világháborút befejező 1918. évi összeomlásig állott fenn. Felsőszázad alatt gyenge palántából fejlődött hatalmas tölgyggyé; fennállásának utolsó öt esztendőjében pedig a harcok mezején vívta ki az egész világ bámulatát és tiszteletét.

A nemzetünket mélységes gyászba döntő összeomlás, a régi honvédséget is a romok alá temette s a magyar népnek ez a féltve őrzött kincse, immár a történelemé lett. De sokkal kedvesebb volt nekünk, semhogy emlékéit az idők folyamán elhomályosodni engedjük; ezért a Honvédelmi Miniszter elrendelte, hogy az 1868—1918-ig fennállott honvédség ötvenéves története megírassék, s az utókor számára könyv alakjában hagyassék hátra. A díszes könyv most jelent meg.

Gróf Csáky Károly magyar kir. honvédelmi miniszter az előszóban fejtegeti a „honvéd” név tündöklő jelentőségét, melyet immár az egész világ ismer. A miniszter előszavát szószерint közöljük: „A nagy elődök emlékének kegyeletes megőrzése nemcsak erény, hanem az utódok kötelessége is. A nemzet multjának könyvébe ragyogó betűkkel van beírva a „honvéd” név, azoknak a vitézeknek neve, akik a magyar virtus minden példájával bebizonyították, hogy igazi katonák, valódi magyar harcosok.

Háromszor tündökölt fel ez a név a nemzet egén.

Először az 1848 49-i szabadságharc hősi küzdelmeivel ejtette bámulatba a világot. Élete akkor nem tartott soká: alig másfél év után megszűnt.

Másodszor az országos fénnel ünnepelt 1867. évi királykoronázás nyomán, 1868-ban hozott törvénnyel létesült ismét és kis csemetéből terebélyes fává nőtt. Másodrendű fegyveres erőnek szánták ugyan, de a magyarság lelkesedéséből és áldozatkészségéből a harcos csapatok legelsejévé fejlődve, a világháború minden csataterén barát és ellenfél legnagyobb tiszteletét vívta ki. A háborút befejező összeomláskor ez a honvédség is a történelemé lett.

Nehéz idők elmultával ma ismét van honvédségünk. A mai honvédség hívatott arra, hogy nagynevű elődjének, az 1918-ban megszűnt honvédségnek, emlékéit megőrizze.

De hívatva van arra maga a nemzet is; a magyar nép minden fiának ismernie kell, hogy kik voltak a régi honvédek.

Ezekről a régi honvédekről beszél ez a könyv, amelyet most hazafiúi szívem teljes melegével ajánlok minden jó magyarnak.”

A nagy mű megteremtésének gondolata gróf Csáky Károly

honv. miniszter örök érdeme, aki a könyv megalkotásával a magyar katonai tudomány székházának — a Hadtörténelmi Levéltárnak — akkori igazgatóját, Suhay Imre főtanácsnokot bízta meg és ezt a mű megjelenéséig szóló megbízatást akkor is fenntartotta, amikor Suhay főtanácsnokot a Honvédelmi Minisztérium VII. csoportfőnökévé nevezte ki.

Suhay Imre tábornok olyan meleg magyar érzésű előszóval vezeti be az olvasót a honvédség történetébe, hogy azt teljes egészében idézzük, mert kár volna belőle csak egy szót is kihagyni. „A midőn fennállásának félévszázados ünnepét éppen meg akarta ülni és arra minden előkészületet megtett: akkor szűnt meg a régi magyar királyi honvédség.

A világháború drámájának irtózatossá váló zárójelente, az összeomlás, a régi hatalmas monarchia romjai alá temette a nemzetnek ezt a büszkeségét, szemefényét, az igazi magyar véderőt is.

Félévszázadot élt ez az intézmény. Félévszázadnak önzetlen, minden áldozatra kész fáradságával és munkájával fejlődött naggyá, hatalmassá, ellenségeink előtt rettegetté.

Az eleinte gyenge keretekben szervezett és tulajdonképpen csak kiegészítésként szánt honvédség, fennállásának öt évtizede folyamán a fejlődésnek és megerősödésnek olyan hatalmas pályáját futotta be, amelyre nemcsak azok lehetnek büszkéik, akik abban közremunkálkodtak, vagy akik a honvédek soraiban szolgáltak, hanem büszke lehet rá maga az egész magyar nemzet is.

Az az intézmény, amelyet eleinte csak második vonalnak tekintettek, a tettek idején, a világháború ötödféléves óriási harcáiban, annyira első vonalnak bizonyult, hogy nemcsak ellenségeink, hanem hatalmas szövetségeseink is, valamennyi magyar katonára általánosították a „honvéd“ nevet.

Megvolt tehát a honvédségnek is az a dicsőségteljes hadimultja, amellyel a hosszú békeszolgálat alatt nem dicsekedhetett. És ez a hadimult forrásá lett volna a katonaság életében megbecsülhetetlen értékű minden más tradíciónak.

A sok élet és vér árán megszerzett hadiérdemek és emlékek gyümölcsét — sajnos — már nem élvezhette. A lelketlen gonoszság elvágta életerét és ez a pompás magyar katonaság is éppen úgy a történelemé lett, mint a magyar vitézségnek és hősi bátorságnak ezer év folyamán szerepelt minden más hadserege.

Magyarországnak volt ugyan annakelőtte is — 1848/49-ben — és van ma is honvédsége. Azonban egyik sem fejlődött a másikkal, mert az 1848/49-es honvédség 1849 őszén, az 1868-ban felállított honvédség pedig a világháború befejeztével, mint intézmény megszűnt. A mai honvédség a sötétemlékű forradalmak után szervezett nemzeti hadseregből fejlődött.

A háromféle honvédség tehát külön-külön alakult. Mindhárom azonban lényegben ugyanaz volt: a magyar fegyveres erő, a régi törvényekben is ősidőktől foglalt „exercitus hungaricus.“

A legelső honvédségnek, az 1848/49-esnek, emlékét és multját igen sok történelmi munka örökíti meg. Az 1868—1918-ig fennállott honvédség történetéről ugyancsak számos írás és könyv beszél, azonban az ötven esztendő összefoglaló, teljes munka mindezekig nem látott napvilágot.

A nemzeti önérzetes büszkeség, a kegyeletes hála azt sugallja, hogy a magyar hadaknak erről a szervéről szintén adjunk teljes történelmi munkát az utókor kezébe.

Amit a forradalom árulása és hitszegése megakadályozott, azt hozzuk meg most az egykori magyar királyi honvédségnek és az ő emlékének.

Az 1918-ban elmaradt jubileum szerény pótlásaképpen hadd olvassák ezt a könyvet úgy a csonka hazában, mint mindenütt, ahol magyarok lagnak és ahol a magyarok iránt érzett rokonérzés honol a szívekben.

Mielőtt magával a honvédség szorosán vett történelmével foglalkozhatnánk, illő dolog a történelmi előzményekkel is megismerkedni, amelyek a honvédség megalakulását megelőzték. Ez a bevezetésnek következetes folytatását képező fejezet, a legilletékesebb tollból származik, egyik legelső magyar hadtörténésiünk, Gyalóky Jenő, folyóiratunk szerkesztőjének tollából. Ezeket az adatokat ő hozta nyilvánosságra először.

A szerencsétlen 1866-i háború után, amely alapjában rázta meg Ausztriát, nem csupán maga a hadsereg, hanem a véderő eddigi egész rendszere is, gyökeres reformokra szorult. A hadügy-miniszter alkotmányos úton óhajtotta a reformot megvalósítani. Mivel azonban a dolog sürgős volt, egyes részeit — rendeleti úton — máris végrehajtották Ausztriában. Ámde Magyarországon ez az eljárás, a függőben levő kiegyezési tárgyalások miatt, nem volt lehetséges. Ferenc József királyunk 1867 februárius 17-én helyreállította a magyar alkotmányt s 5 nappal későbbben kinevezte miniszterelnökké gróf Andrássy Gyulát, akit egyúttal a kiegyezés értelmében alakuló m. kir. Honvédelmi Minisztérium vezetésével is megbízott. Az utóbbinak megteremtése lázas izgatottságot keltett Ausztriában, mert a honvédelmi minisztériumban, ha egyelőre sokkal szűkebbre fogott hatáskörrel is, az 1848-i magyar hadügy-minisztérium feltámadását látták s az akkori események ismétlődésétől félték. A nagyon bizalmatlan John hadügyminiszter, a magyar kormány kinevezését be sem várva, már 1867 februárius 19-én közhírré tette, hogy Ő Felsége az „ügynevezett” m. kir. Honvédelmi Minisztérium szervezését csakis azzal a feltétellel hagyta jóvá, hogy ezzel se a hadsereg egységén, se pedig a „legfőbb hadúr” jogain csorba ne essék. A hadsereg főparancsnoka — Albrecht főherceg — attól félt, hogy a magyar serezekben, a nemzeti hadsereget követelő ellenzék agitációja következtében, az elszakadás gondolata kezd majd újból lábrakapni, ami kétségkívül nagyon veszedelmes „forradalmi tünet” lett volna. Ugyanis a kiegyezésről szóló, 1867 május 29-én megszavazott XII. törvényeikk 11. §-a nem volt elég világosan fogalmazva, úgy hogy abból egy, a közös hadsereg részét alkotó magyar hadseregre is lehetett következtetni. A megvalósíthatót és a lehetetlent higgadtan mérlegelő, délibábot sohasem kergető Andrássy, olyan megoldást keresett tehát, amely a cs. kir. hadsereg egységének fenntartása mellett, a magyar kormánynak és nemzetnek fokozottabb hatáskört biztosíthat a hadügyek terén. Így született meg az a gondolat, hogy a John tervezte háborús rögtönzés, vagyis a népfelkelés helyett, egy, Magyarország államjogi helyzetének s a Monarchia ér-

dekének is jobban megfelelő másodvonalbeli alakulás létesüljön. Ez, bizonyos fókig, kárpótlás is lenne az adott viszonyok között meg nem valósítható nemzeti hadseregért. Azt is reménylette Andrássy, hogy ha a hadsereg egységét magyar részről is biztosítja, se a király, se a vezető katonai körök nem fognak a tervezett intézmény elé nagyobb akadályt gördíteni. Ámde ez a feltevés nem vált valóra. A király egyelőre nem volt engedményekre hajlandó; még kevésbé a hadügyminiszter s a hadsereg hangadó tagjainak túlnyomó része. Hogy azonban megtudják, mit kíván a magyar kormány, a hadügyminiszter megbízta Grivicsics György tábornokot, hogy tapogatózzék ebben az irányban Andrássynál. Grivicsics kétségkívül helyesen, józanul ítélte meg a helyzetet, ami jelentésének legutolsó részéből világlik ki, ahol ugyanis ezt írja: „Ha számításba vesszük a Magyarországon most uralkodó hangulatot, amelyet a szélső baloldallal szövetkezett „Honvédpártel” szít, olyanformán, hogy mindkettő a legnagyobb nyomattéssel követeli a hadsereg kettészakítását: akkor nem szabad fitymálni Andrássy politikai bátorságát és bizakodását, amellyel ezt a mérsékeltnek mondható katonai programot az országgyűlés elé viszi s meg is akarja valósítani, kockára téve népszerűségét, állását és egész kabinetjét is.”

Lovag Beck Frigyes ezredes, aki akkoriban a király katonai irodájának főnöke s így katonai ügyekben az uralkodó legközvetlenebb tanácsadója volt, a leghatározottabban ellenezte a közös hadsereg kettéosztását, amelyben a monarchia legnagyobb veszedelemét látta. Kifejtette, hogy minden megrázkódásnak, amely Ausztriát éri, Magyarországra is van hatása, s Magyarország azon a napon omlik össze, amelyen a Monarchia halottiéneke felcsendül. Ez a jóslás 31 év múlva be is teljesedett Hosszas tárgyalások után 1867 december vége felé elkészült a Gelich-féle — már nem nemzetősről, hanem „honvédség”-ről szóló — törvényjavaslat is, amelynek egy példányát Grivicsics felvitte Bécsbe, a király katonai irodájába. Időközben Beck is tárgyalt Andrássyval, aki meggyőzte őt arról, hogy a nemzeti hadseregről (tehát a közöshadsereg kettéosztásáról) való lemondás fejében, meg kell adni Magyarországnak a maga honvédségét. Beck, ennek alapján, azt javasolta Bécsben, hogy ne csak magyar, hanem osztrák honvédséget is szervezzenek. Ezzel el lehet Ausztriában oszlatni azt az aggodalmat, hogy Magyarországon — a közöshadsereggel párhuzamosan — egy külön magyar haderő kelt életre, melynek az osztrák birodalomban nincs ellensúlya.

Nem lehet vita tárgya, hogy az a honvédség, amely 1868-ban született, nem volt tökéletes, aminthogy a kezdet stádiumában semmiféle intézmény se lehet az. De viszont az se tagadható, hogy fejlődésre képesnek bizonyult. A honvédség 50 éves története, csaknem állandóan, a fejlődés jegyében folyt le, csalhatatlan bizonyítékaul annak, hogy szilárd volt az az alap, amelyre Andrássy ezt a gyanakvással és kételkedéssel fogadott nemzeti vívmányt állította.

A világsi fegyverletételnél, vagy Komárom 1849 évi kapitulációja alkalmával, aligha gondolták az akkori honvédek, hogy éppen pontosan két évtized múlva megint lesz honvédség, magyar

zászló alatt, magyar szolgálati nyelvvel. Az 1869. év novemberének elején széles e hazában felhangzott a magyar vezényszó; a legelső honvéd újoncokat képezték ki. Abban az időben a honvéd csapatok még nem voltak lehetőleg összpontosítottan elhelyezve, hanem minél több nagy és kisvárosnak jutott az új magyar katonaságból, amelynek zömét, természetesen, a gyalogság alkotta. A honvédségről szóló 1868. évi törvény 82 honvédzászlóalj szervezését rendelte el, amelyek közül 78 magyar, 4 pedig horvát szolgálati nyelvű legyen. Azért volt akkor csak ilyen kevés a horvát zászlóaljok száma, mert még fennállott a határőrvidék intézménye, amely Horvát- és Szlavonország nagy részét magába foglalva, az ottani lakosságra egészen más védkötelezettséget rótt, mint amilyen a Magyar Szent Korona országainak többi területén érvényben volt. A zászlóaljok szervezése 1869 tavaszán és nyarán, a zászlóaljparancsnokok kinevezésével, majd ősszel a tiszti és altiszti helyek legnagyobb részének betöltésével kezdődött. Az így megszervezett keretek azután november 1-én megkezdték az újoncok kiképzését. Az ország területét 82 honvéd zászlóaljjárásra osztották be, amelyek mindegyikéből egy-egy zászlóalj kapta legénységét. Tényleges állománya, vagyis kerete, a legelső szervezés szerint, csakis a zászlóaljtörzsből állott. A féldandárok átszervezése után, 1890-ben, a csapatok elnevezésben változás állott be. A féldandár név helyett az ezred elnevezés jött használatba. Az 1912. évi védtörvény a honvédség újoncjutalékát az eddiginek kétszeresére emelte. Ekkor a honvéd gyalogságot 52 ezredbe tagozott 97 zászlóaljba osztották be.

A honvéd csapatok felállításakor, 1869 őszén, az egész országban összesen 52 önálló lovasszázadot szerveztek, amelyek közül 28 huszár és 4 dsidás századként alakult. A század békeállománya körülbelül egy lovasszakasznak felelt meg: a hadiállományt a közös hadseregbeli lovasszázadával egyenlő nagyra szabták. A honvéd lovasság szervezetében 1874-ben nevezetes változás következett be: az eddig önálló századokból ezredet szerveztek.

1902-ben szőnyegre került a honvédtüzérség felállításának kérdése is. A hadsereg fejlesztéséhez és a honvédtüzérség felállításához azonban az évi újoncjutalék felemelésére volt szükség. A magyar politikai élet akkori viszonyai mellett nem volt remény arra, hogy ez belátható időn belül megvalósuljon. A védtörvény módosítására 1904-ben tervezet készült, amely a szolgálati időt megrövidíteni akarta, de ezzel szemben az évi újoncjutalék számát emelte volna.

Tisza István gróf, magyar miniszterelnök, erélyesen követelte a magyar honvédtüzérség felállítását, amivel az ellenzék kezéből annak egyik legfontosabb agitációs eszközét akarta kivenni. Maga a közös hadügyminiszter, Pittreich lovag tábornok, pártolta Tisza gróf álláspontját. Az osztrák miniszterelnök, Koerber dr., ellenezte a magyar honvédtüzérséget.

Tisza István gróf hazafias lelke, végre 1912-ben, erélyes közbelépéssel, tető alá hozta az új véderőtörvényt és ezzel a honvédtüzérség felállítását is. Az 1912. évi honvédségi törvény értelmében összesen 70 ágyús-, tarackos- és lovas-üteget kellett felállí-

tani s a honvédség számára ugyanakkor megállapított magasabb újoncjutalék egy hányadát is már a honvéd tüzéralakulásoknak szánták. Az 1912. év végén beállott háborús feszültség kívánatossá tette, hogy minél több tüzérség létesüljön s ezért akként történt intézkedés, hogy mindjárt az első szervezési időszak elején, 2 tábori ágyúszerezen kívül, még 8 önálló tábori ágyúosztályt is állítsanak fel.

Részletesen foglalkozik a könyv, a hosszas vajudás után 1848-ban rövid időre megnyitott, majd 1872-ben állandósított Ludovika Akadémia történetével is.

A Legfelsőbb Hadúr 1914 július 25-én a haderő egyrészének mozgósítását rendelte el; hívó szavára lelkesedéssel mozdult meg az ország s hazafiúi kötelességtől áthatva siettek ezredeikhez azok, akiket a mozgósítási parancs zászló alá hívott. A háború népszerű volt; akiket a részleges mozgósítás még nem szólított fegyverbe, azok szinte irigyelték mozgósított bajtársaikat. De nem sokáig kellett várniok nekik sem. A kötekedő balkáni szomszéd északi hatalmas pártfogója, a mi mozgósításunkra hasonlóképen mozgósítással felelt. Most már kétfelé kellett védekeznünk; ennél fogva 1914 július 31-én immár az egész ország minden védköteles férfia megkapta a mozgósítási parancsot. A hadilábra állított honvédség minden csapata és alakulata pontosan, akadály nélkül érte el a hadilétszámot és pedig úgy azok, amelyek már békében fennállottak, valamint azok is, amelyek csak a mozgósításkor létesültek. Az ellenség óriási erejével szemben nem bizonyult elegendőnek a csapatok száma. Már az 1914. év végén 5 új honvéd gyalogezred létesült, majd a háború későbbi folyamán még újabb 12 ezred, úgy, hogy a világháború folyamán összesen 49 honvéd gyalogezreddel találkozunk. A honvéd lovasságnak a modern hadviselés során kevés alkalma nyílt a lóháton való harcra s így nem hogy szaporítani kellett volna, hanem ellenkezőleg, le kellett szállni a lóról a huszároknak és lőfegyverrel beállni a lövészárokba. Az újabb gyaloghadosztályok felállítása során, 1915-ben, ugyan új honvéd lovascsapattestet is állítottak fel, azonban ez már másfél év múlva megszűnt. Annál inkább megnövekedett a honvédtüzérség, amely a háború végéig több mint hatszorosa lett az 1914-ben mozgósított honvédtütegeknek. Már az első csatákban megmutatták a magyar honvédek, hogy méltók arra a hírnévre, amelyet apáik ezer éven át szereztek a magyar fegyvernek. Nemcsak az orosz harctéren, a Balkán szikláin, nemcsak az olasz harctér Karsztján lett egyre ismertebbé, bámultabbá a honvéd név, hanem még a törökországi és a francia harcterek is megismerték azt. Az óriási küzdelem, amelyet a nemzet négy és fél esztendőn keresztül vívott, emberben és anyagban mérhetetlen áldozatokkal járt. A honvédség azonban az utolsó háborús év nélkülözései és kimerültsége mellett is állta a harcot, s az egykori monarchia csapataival együtt mindenütt az ellenség földjén hordozta diadalmas fegyvereit, amikor 1918 őszeinek szomorú emlékü eseményei a fegyvert orvul kiütötték kezéből. A harcterekről, messze országokból hazatérő honvédcsapatok feloszlottak. Feloszlatta őket az akkori forradalmi idők politikai áramlata.

A világháborúban résztvett honvéd gyalogos csapatok a 20.,

25., 37., 38., 39., 40., 41. és 42. számú honvéd gyaloghadosztályokat, a honvédhuszárság az 5. és 11. számú lovashadosztályt alkották.

Minden egyes hadosztály háborús története külön fejezetekben van leírva.

A népek nagy világháborújának során, melynek történelmébe a magyar honvédség számos lapra írta nevét, nem maradt el az érdemek elismerése sem. Amit katonaeMBER csak elérhet, a minden harcostól hőn áhított Mária Terézia rendjel, 8 olyan hősnek is osztályrészül jutott, akik a magyar királyi honvédség soraiba tartoznak. Egyikök a rend középkeresztjét nyerte el, heten pedig annak lovagjává lettek. De nemcsak ez a nyolc Mária Terézia-renddel kitüntetett vitéz vitt véghez olyan haditettet, amelynek jutalmazására a többi kitüntetés közül még a legnagyobbat sem tartották elegendőnek. Huszonnyolc olyan hős honvédtiszt is akadt, akiket a Mária Terézia-rend káptalanja, bár ezt a magas kitüntetést nem ítélte oda nekik, különös kitérés-képpen inkább a tisztek számára alapított arany vitézségi éremre talált méltónak. De mindezek csak a legméltóbbak, a hősök hősei. *Ezeken kívül még mintegy félmilliónyi, vagyis pontosan 467.516 egyéb rendjel és kitüntetés is kaptak a világháború folyamán a honvédség tagjai.* És nemcsak a legfelsőbb Hadúr, a magyar király, tüntette ki vitézeit. A szövetséges uralkodók is elismerték a magyar honvéd hősiességét s a részükről adományozott 1855 külföldi kitüntése még szaporítja a fentemlített adatokat.

A Legfelsőbb Hadúr mozgósítási parancsa nemcsak a közhadsereget és a honvédséget állította hadilábra, hanem fegyverbeszólította a népfelkelést is. Az 1914 július 25-én kiadott részleges mozgósítási parancs ugyan még csak a budapesti, szegedi és zágrábi honvédkerületekre, s ekként az ott nyilvántartott népfelkelőkre vonatkozott. A néhány nap múlva, vagyis július 31-én kihirdetett általános mozgósítás azonban már a Magyar Szent Korona országainak valamennyi népfelkelőköteles férfiát zászló alá hívta. A harcra hivatott népfelkelőcsapatokon kívül, részben mindjárt a háború elején, részben a későbbi időkben, még sok egyéb népfelkelőalakulás is létesült, melyeknek hivatását elnevezésük mutatja. Már a háború első hónapjának végén újabb népfelkelőcsapatokkal találkozunk, olyanokkal, amelyekről a mozgósítási tervek nem intézkedtek előre. Ezek voltak a hadtápszászló-áljak. A háború folyamán azonban a hadtápszászló-áljak egy részéből is harcoló csapatokat szerveztek. A háború későbbi éveiben, a csapatok legénységét tekintve, már csak az elnevezésben volt különbség közhadseregbeli, honvéd vagy harcolóvonalbeli népfelkelő alakulások között.

A függelék 82 táblázatban, autentikus statisztikai adatokkal mindent megvilágít, ami tudományos célokra szolgálhat. Történész és katonai író számára ez a végtelen szorgalommal összehordott és könnyen áttekinthető módon rendezett statisztikai anyag-halmaz valódi kincsébányát jelent, ahol minden felvethető kérdésre megkapja a keresett felvilágosítást. Nemcsak békebeli és hadilétszámokról találunk pontos kimutatásokat a fejlődés különböző időszakai szerint, hanem a dandárparancsnokságok, csapatok

és póttettek alárendelése, elosztása, kiegészítése és elhelyezése, a honvédség parancsnokai 1868—1914-ig bezárólag az ezredparancsnokokig, a honvéd kiegészítő kerületek elosztása, a népfelkelési területi beosztása, a tisztok illetékei és lakbére, a honvédség költségvetése, a világháború folyamán fennállott honvéd gyalog- és huszárezredek, a honvéd tüzérség fejlődése, a világháborúban szerepelt honvéd és népfelkelő gyalog és lovas seregtettek és tüzérandárok, menet- és hadtápalakulások 1914—1918-ig, a világháború alatt a honvédségnek adományozott bel- és külföldi kitüntetések, a honvéd egyenruhák 1868—1918-ig és végül a hadak útja oly kimerítő tüzetességgel vannak táblázatos kimutatásokba összefoglalva, amelyek bármilyen irányú tudományos igényt is hézag nélkül kielégíteni képesek.

Még csak a képekről kell megemlékeznünk. 11 színes és 16 feketenyomású művészi értékű és kivitelű teljes kép diszití méltó módon a honvédség nagy könyvét és nem utolsó sorban járul a kielégítő benyomáshoz, melyet minden jó magyar hazafi érez, aki örömmel vette a könyvet kézhez és büszkén teszi azt ismét le.

P.

Hadsergünk ellátása a világháborúban, különös tekintettel a hadrakelt sereg élelmezésére. Táborig iratok, egyéb hadtörténelmi levéltári anyag és feljegyzések alapján *Álgya-Pap Sándor* honvédelmi államtitkár irányítása alatt és a m. kir. Hadtörténelmi Levéltár közreműködésével írták *Gottl Jenő* és *Mojzer László* ny. á. hadbiztos-tábornokok. I. kötet. Események a balkáni harc-téren. Csáthy Ferenc r. t. Budapest, 1928.

A honvédelmi miniszter áldozatkészsége lehetővé tette, hogy napvilágot lásson egy olyan hadtörténelmi munka, amely elsősorban gazdaszaktözigazgatási szempontból íródott.

A világháború történelmét katonai vagy politikai szempontból tárgyaló irodalom ma már eléggé terjedelmes. Ám a háború gazdasági történetével se nálunk, se pedig a külföldön eddig nem igen foglalkoztak. Pedig a világháború nemcsak fegyveres mérkőzésnek bizonyult, hanem olyan élet-halál harc volt, amely az állami és gazdasági élet minden ágazatában dúlt. Ennek a felismerésnek köszönheti a keletkezését az a kiadás alatt levő nagyszabású munka, amelyet egy nemzetközi szerkesztőbizottság, James Shatwel vezetése alatt, „*A világháború gazdasági és társadalmi története*” címen a Carnegie-alapítványból ad ki. Ez a könyvsorozat, amely az országok világháború alatti ipari, kereskedelmi, pénzügyi stb. viszonyait tárgyalja, nem terjeszkedik azonban ki a szorosán vett katonai gazdálkodásra.

Gottl és Mojzer könyve ezen a téren hézagot pótol és úttörő munka.

Kiindulva a nagyháború azon tanulságaiból, hogy

a) az anyagi ellátás el nem hanyagolható tényezője a hadműveleti sikernek és hogy

b) a háború folyamán az anyagi ellátás lett esetenként a hadműveletek célja,

olyan könyv szerkesztésére törekedtek, amely a háborús eseményeken kívül, a hadműveletekkel kapcsolatos katonai-gazdasági viszonyok történetét, a hadműveletek anyagi előkészítését és a csapatok mindenkori ellátását is tárgyalja.

Ez a szerzőknek sikerült is. Olyan könyvet írtak, amely szemléltetően tárja fel azokat az óriási fizikai és anyagi teljesítményeket, amelyeket a haderő és az ország a háború alatt véghezvitt. Ezzel egyrészt forrásmunkát létesítettek, amely a hadműveleteket az anyagi ellátással együttesen tárgyalja, de tanácskönyvet is szerkesztettek, amelyből az anyagi ellátás szolgálatában alkalmazottak, elsősorban a hadbiztosok, tanulhatnak.

A szerzők a részletes ismertetésnél a magyar csapatokat, a magyarországi közös és honvéd hadosztályokat és a népfelkelő alakulatokat kimerítőbben tárgyalják, mert amint ők helyesen mondják:

„Csak természetes, hogy saját véreink sorsa érdekel bennünket leginkább és tudjuk, hogy azzal is emeljük a magyar katonára dicsőségét, ha kimutatjuk, hogy katonáink nemcsak halált megvető hősök, de éhséget és szomjúságot fagyban és forróságban zúgolódás nélkül szenvedni tudó mártírok is voltak.“

A mű most megjelent I. kötete a balkáni harctér eseményeit tárgyalja két részben. Még pedig:

I. rész: *A világháború előkészületei.*

II. rész: *A szerb-montenegrói harctér.*

Az I. rész I. fejezete az Osztrák-Magyar Monarchia véderéjével ismertet meg. Mozgósítás esetére a Monarchia szárazföldi hadereje 6 hadseregben alakult meg. Ezek 1914 augusztus havában 1574 zászlóaljból, 425 lovas századból és 2920 lövegéből állottak. *Ezekből 592 5/8 zászlóalj és 216 lovas-század Nagymagyarországból származott, 1750 lövegnek pedig nagymagyarországbeli kezelő legénysége volt.*

Megtudjuk továbbá, hogy a Monarchia a világháború kitörésétől 1918 október 31-ig 8.521.850 főt, vagyis az egész népességnek több mint 16,54%-át mozgósította. A bevonult 8.521.850 főből a történelmi Magyarországra 3.614.179 fő, vagyis a bevonultaknak 43,43%-a esik. Ha számításba vesszük, hogy a régi Magyar birodalom népessége csak 40,96%-át tette a Monarchia egész népességének, meggyőződhetünk arról az immár általánosságban elismert tényről, hogy Magyarország a világháborúban emberanyagban is nagyobb áldozatot hozott, mint amennyire népességének arányában köteles lett volna.

Szívbemarkoló, szomorú statisztikát találunk ebben a fejezetben a veszteségekről is. Magyarország összesen 2.138.000 fő veszteséggel vette ki részét a Monarchia élet-halál harcából, ebből 660.000 fő halott, 743.000 fő sebesült és több mint 700.000 fő hadifogoly volt.

A haderő felszerelése sok tekintetben hiányos volt. Ennek oka egyrészt a Monarchia belpolitikai helyzetében gyökerezett, amely nem engedett meg mélyreható katonai előkészületeket, de magyarázatot talál abban, a háború tartamát illetőleg elterjedt meggyőződésben, mely szerint a *modern háború, a közgazdaság*

összeroppanása nélkül, legfeljebb néhány hónapig tarthat el. A 4½ évi időtartam meglepetés volt.

Beható ismertetés tárgya az élelmezés rendszere. A szerzők abból indultak ki, hogy az anyagi ellátás legfontosabb ágazata az élelmezés. Az élelemre mindennap szükség van, erről békében és háborúban nap-nap után gondoskodni kell és ezért könnyűkben az anyagi ellátásnak ezt az ágát részletesen tárgyalják.

A könyv. 2. fejezete az osztrák-magyar véderő mozgósítását és felvonulását tárgyalja.

A vezérkar főnöke, háború esetére, a hadrakelt seregnek három csoportban való alakulását tervezte.

Abból kiindulva, hogy a Monarchia előreláthatóan olyan háborúval számolhat, amelyben Oroszország lesz a nagy ellenfél, amelyhez azonban egyik-másik balkáni állam (első sorban Szerbia) is csatlakozhatik, ereje zömét az orosz harctérre, egy kisebb csoportját pedig a balkáni harctérre szánta. Az orosz csoport, minden eshetőségre, még „A” és „B” lépcsőre tagozódott azon célból, hogy részleges mozgósítás esetében a „B” lépcső, ha a háború pusztán a Balkánra szorítkoznék, a balkáni csoport segítségére siethessen és ezzel együtt a Monarchia haderejének kb. a felét téve, a balkáni ellenféllel gyorsan leszámolhasson.

A Monarchia 1914 július hó 25-én abban a hitben, hogy az osztrák-magyar-serb konfliktus elszigetelhető lesz, valóban csak a részleges mozgósítást rendelte el, aminek következtében a „Balkáni csoport” és az orosz csoport „B” lépcsője Szerbia ellen vonult fel. A csapatszállítások már megindultak, amikor Oroszország mozgósítása nálunk is általános mozgósítás elrendelését tette szükségessé.

A könyv részletesen tárgyalja a szállítások lebonyolítását és azokat a bonyodalmakat és késedelmeket, amelyeket a Balkánon felvonult „B” lépcsőnek az orosz harctérre való átirányítása okozott.

A II. rész a szerb-montenegrói harctér eseményeit foglalja magában. Tárgya az 1914. évi hadjárat Szerbia ellen és az 1915. évi közös támadás, amelyet a Monarchia, Németország és Bulgária, Szerbia ellen intézett.

A szerzők részletesen ismertetik a Szerbia elleni hadművelési terveket és az abból fakadó hadműveleteket.

1914-ben Potiorek tábornagya elhatározta, hogy támadással oldja meg azt a feladatát, mely szerint *„meg kell akadályozni a betöréseket a Monarchia területére, elsősorban olyanokat, melyek Bécs vagy Budapest irányában következhetnek be”*. Ennek alapján a Boszniában és Hercegovinában felvonult 5. és 6. osztrák-magyar hadsereg aug. 12.-én megkezdte a Szerbia elleni támadást, melyet a Szerémségben és a Bánságban felvonult 2. hadsereg („B” lépcső) demonstratív módon támogatott, de amelynek harcaiba nagyobb részével akaratlanul is belesodródott.

A szerzők rendkívül érdekesen, világosan és tanulságosan fejtegetik ezen hadműveletek anyagi előkészületeit és az anyagi helyzet kihatásait. Így találunk részletes számvetéseket, melyeket az egyes hadtáparancsnokságok a szándékolt hadműveletek végrehajtására tettek és megismerjük azokat a nehézségeket,

melyek váratlanul felmerültek, amikor az elméleti számítást gyakorlatilag kellett végrehajtani.

Már a hadműveletek megindításánál műszaki (tehát anyagi) nehézségek merültek fel. A hadvezetőség u. i. a Drinán való átkelésre 4 hídverést tervezett; a rendelkezésre álló hídanyagból azonban csak 2 híd volt előállítható, aminek következtében sűrűlódások, torlódások állottak be és a folyón való átkeles nehéz óráiban átirányítások váltak szükségessé.

Mint tudjuk, Potiorek első támadása nem sikerült és az aug. 12-én Szerbiába bevonult csapatok aug. 24-én ismét a határ mögé vonultak vissza. A szerzők ezen hadműveletekkel kapcsolatosan, részletesen teszik szóvá a 31. gyaloghadosztály előkészületeit és a hadműveletek anyagi megalapozását. Igen tanulságos, anyagi szempontból is, a IV. hadtest elszállítása az északi harctérré.

Drámai részletekben bővelkedik a balkáni haderők második és harmadik támadó hadművelete, amelyek dec. 20-án az agyonhajszolt és anyagilag fel nem készült csapatok összeroppanásával fejeződtek be. A haderő ezekben a nehéz harcokban halottakban, sebesültekben és betegekben 197.654 főnyi veszteséget szenvedett, közel 70.000 fő pedig hadifogságba jutott. A támadás befejeztével ez a haderő már pusztán 67.000 főnyi puskaállománnyal rendelkezett.

De súlyos volt az anyagi veszteség is. A visszavonulásnál 11 teljes ütég és 20 löveg, 120 lövészeres kocsi, 4 hegyi sütőde, 45 táborig sütőkemence, sok távíró- és hídanyag ment veszendőbe. A balszerencse, amely ezt a haderőt a harctéren kísérte, a harcvonal mögött a hadtápszolgálat és a vonatok rendjének teljes felborulásában mutatkozott. A felbomlás okai ezek voltak:

- a) a vonatok kiforratlan szervezete,
- b) a vonatok gyakori megfutamodása,
- c) a lépcsőkötelékek megbontása, sebesültek visszaszállítása és végül

d) a vonatok rendetlen visszaözlése a hátrálásnál.

A szerzők nemcsak ezeket a jelenségeket tárgyalják, hanem végigvezetik az olvasót a seregtestek anyagi felkészültségén, a hadtápszolgálat megszervezésén és részletesen megismertetik az anyagi szolgálat mindazon tényezőivel, amelyek a hadműveletek kifejlődésére és a támadás összeroppanására kihatással voltak.

Sokat fognak az anyagi ellátásban közreműködők tanulni a behatóan feldolgozott példákban, amelyek a hadtápszolgálat átszervezésére, a 40. és 42. honvéd hadosztálynak az egész hadműveletek alatti élelmezésére vonatkoznak.

Ezekből a példákban azonban nemcsak tanulni, hanem okulni is kell. A hadvezetőség nem értékelte kellően a seregtestek anyagi helyzetét, amikor hadműveleteit az anyagi hiányosság ellenére megszakítás nélkül erőszakolta.

A 40. honvéd hadosztály például, már november közepén, 10.000 pár bakancs pótlását kérte, mert a tartósan rossz, esős és havas időjárás folytán, a legénység lábbelije teljesen tönkrement. A pótlás a támadás befejeztéig se került a hadosztályhoz és ren-

geteg betegségnek, elkedvetlenedésnek, rossz hangulatnak volt az okozója.

A könyv végül, utolsó fejezetében, az 1915. év őszén Szerbia ellen indított támadó hadjáratról foglalkozik. Ezt a hadjáratot elsősorban Törökország anyagi megsegítése tette szükségessé, tehát olyan hadművelet volt, amelyet javarészt katona-gazdasági okok követeltek.

Abban az időszakban különben is erősen mutatkozott már a háború gazdasági kihatása. A központi hatalmak, a tengeri blokádnál a világgazdasági vérkeringésből kirekesztve, egy ostromlott várhoz hasonlóan, anyagiakban szűkölködtek.

Mindezek ellenére, a Szerbia elleni újabb hadjárat már jobban volt megalapozva és megtörtént minden, hogy a csapatok ne nélkülözzenek. A hadvezetőség idejében gondoskodott megfelelő felszerelésről is, úgy hogy az őszi támadás megindításakor már a téli felszerelés is biztosítva volt. Igaz, hogy ezen a téren a behozatal nehézsége és az ipar túlterheltsége határt szabott, de ezen belül a gondoskodás mintaszerű volt.

Mackensen tábornagy 1915. évi okt. hó 5-én indította meg a hadműveleteket, amelyeknek folyamán egy osztrák-magyar és egy német hadsereg a Dunát átlépte és a bolgár haderő által támogatva, majdnem egész Szerbiát elfoglalta. A szerzők a sikeres mozgóharc hadműveleteinek vázolásával párhuzamosan, a mindenkor anyagi helyzetet is tárgyalják. Behatóan fejtegetik az osztrák-magyar 3. hadsereg élelmezésének előkészítését, valamint annak végrehajtását a hadműveletek alatt.

A több mint 300 oldalas könyvet egy 45 drb. melléklet tartalmazó füzet egészíti ki, amely tömör áttekintésben miundazt tartalmazza, ami a szövegben alkalmazva az olvasást megnehezítené, vagy nehézkessé tehetné. Összefoglalva mindent, örömmel állapítható meg, hogy ez a magyar munka világirodalmi viszonylatban is úttörő. Hasonló könyv még nincs. A mű élvezetes és tanulságos a nem katona számára, a katonának pedig nélkülözhetetlen és várva-várt segédkönyv. A szerzők olyan könyvet írtak, amelyet reklám nélkül is olvasni fognak és amelyeknek nemzetközi viszonylatban is maradandó értéke lesz.

Suhay Imre.

Schuld und Schicksal. Die Tragödie Wilhelm II. Sonderdruck der Grünen Briefe, Berlin-Steglitz. Commissionsverlag von Fr. Föerster, Leipzig. 8°, 115 oldal, ára 1.50 márka.

II. Vilmos szereplését mindmáig leggyakrabban olyan beállításban írták meg, mintha a nagy uralkodó a bűnök végtelen sorozatát követte volna el. Ez azért történt, mert életrajzát és szereplését azoknak a politikai pártoknak exponensei siettek a világ elé tárni, akiknek politikai érdeke volt, hogy a császár személyét s a császárság intézményét minél ellenszenvesebbé tegyék a német nemzet előtt és ezzel egyúttal biztosítsák annak a forradalomnak a vívmányait, amely pártjaiknak ajándékozta a hatalmat. II. Vilmos életrajzírói között Ludwig Emil halad az élen

(Wilhelm II. Berlin, 1926). Az ő érdekesítően megírt munkájának is minden sorából kiérzik császár- és császársággellenes politikai felfogása.

Ez a füzet komolyabban és elfogulatlanabban foglalkozik II. Vilmos személyével és tragédiájával. Szerzője, aki különben nem nevezi meg magát, azt mondja, hogy, eddig mindig csak a császár bűneiről írtak és beszéltek; egyetlen életrajzírójának figyelme se terjedt ki arra, hogy mi szerepe volt az ő életében a megmásíthatatlan sorsnak. A szerző egyáltalán nem igyekszik szépíteni a császár szereplését. „Der Erfolg, der in der Politik alles ist — kezdli — hat Kaiser Wilhelm II. unrecht gegeben.“ Azt mondja azután, hogy a legtöbb problematikus lélek a zsenialitás első lépcsőfokán áll: II. Vilmos tragédiájának az volt az alapja, hogy erről az első lépcsőfokról nem haladhatott tovább. Sokan vádolják azzal a császárt, hogy kardesörtető pozőr volt. Pedig azt is a sors rendelte, hogy ilven legyen. Ha a császár nem mutatott volna kifelé nagy erőt, a Németbirodalom katasztrófája jóval előbb bekövetkezik. Az is igaz, hogy pozőr volt, de tagadhatatlan, hogy minden vezető életében előfordulnak alkalmak, amikor kénytelen pozörködni. II. Vilmosra meglehetősen ártalmas befolyással volt Bismarck kancellár, aki atyjának, a trónörökösnek akarata ellenére, egészen fiatal korában, nagyfontosságú diplomáciai megbízatásokkal ruházta fel a herceget. Bismarck, mondhatni éket vert ezzel apa és fiú közé; magához édesgette a fiatal herceget s állandó dicsőhymuszaival, túlságosan nagyra nevelte Vilmos önbizalmát és önértetét. „Ein solches Verfahren musste auf den besten Charakter verderblich wirken.“ Bismarck eljárása meg is bosszulta magát: a 30 éves császárnak jóformán legsürgősebb teendője volt, hogy a vaskancellár gyámkodásától megszabaduljon. Igaz, hogy Bismarck is siettette bukását, mert megtörtént, hogy a császár háta mögött és vele homlokegyenest ellenkező irányban tevékenykedett.

II. Vilmos tragédiájának egyik okozója volt az is, hogy környezetében nem volt elég gerinces ember, aki nyíltan elébe merte volna tární a birodalom katonai helyzetét. Pedig a császár az őszinte szót — így pl. Moltkéét — mindig szívesen fogadta, sőt hálás is volt érte.

A baloldali politikusok ma Bismarck megbuktatásában látják a császár legnagyobb bűnét, pedig annak idején ők terelték a császárt erre az útra és ők tapsoltak neki legzajosabban, mikor a vaskancellárt elejtette. Másik főbűne, a baloldal felfogása szerint, hogy 1918 novemberében nem ment haza, hanem külföldre távozott. A császár ezt csapattisztek tanácsára, sőt sürgetésére tette. Elhittették a császárral, hogy a hadsereg tökéletesen megbízhatatlan, hangulata forradalmi és a császár ellen irányul; ez pedig nem volt igaz. Miksa badeni herceg, akkori kancellár, bejelentette a császár lemondását anélkül, hogy ezt előzőleg megbeszélte volna vele.

A császár rendkívül idealista lelketű ember volt. Ez a tulajdonsága is okozója volt az ő és a Birodalom tragédiájának.

A. E.

Luftflotten. A bécsi „Militärwissenschaftliche und Technische Mitteilungen“ című katonai folyóirat szerkesztősége külön kötetet adott ki, amely a légi szakértők sorozatos cikkeiben mindenről beszámol, ami a repülésre vonatkozik. A 750 oldalas vaskos kötet a légiflották kérdéseivel foglalkozik, azokat azonban nem egyetemes szempontból és rendszeresen tárgyalja, hanem kaleidoszkopszerűen közli a repülés írói gárdájának érdekesebbnél érdekesebb cikkeit.

A bevezető cikket *Fischer* volt közöshadseregbeli százados írta „*Die Luftflottenpolitik der Grossmächte*“ címen.

Századunk elején a Wright testvérek egyetlen gépükön a földről a levegőbe emelkedtek és ezzel a repülő probléma gyakorlati megoldását is igazolták. Azóta alig 25 év telt el és a világ ma már több mint 15.000 katonai és 4000 utasszállító repülőgéppel rendelkezik. A repülőgéppel új katonai fegyver és fegyvernem keletkezett, amely az államok hatalmi elhelyezkedésére nagy befolyással van. Franciaország, Olaszország és Anglia óriási erőfeszítéssel törekszenek légihaderőiknek kiépítésére, de az összes többi nagy és kis államok is fokozott figyelmet szentelnek eme fegyver létesítésére és fejlesztésére.

Hogy a világ miképp vélekedik a katonai repülők értékéről, azt mi sem tárja fel meggyőzőbben, mint a Páris körüli békediktátumok, amelyek a legyőzött államokat a katonai aviatikától eltiltották. A hatalmas német nép a fentiek szerint duplán van bilincsbe verve, mert nemcsak a szárazföldön és a vízen, hanem a levegőben is le van fegyverezve. Pedig a korszerű világpolitika egyrészt továbbra is a régi értelemben vett katonai felkészültségen, de újabban már erősen a légi felkészültségen is épül fel.

A német *Kirschner* százados „*Die Organisation und Stärke der Weltluftstreitkräfte*“ címen a világnak mai légifelhőkészültségéről számol be. Feltárja az egyes államok erőlködéseit, hogy a légifegyverkezésben lépést tarthassanak.

Katonailag rendkívül érdekesek *Fuller* angol ezredes fejtegetései a *légiharc kérdéseiről*. A légiharc már a világháborúban nagy szerepet játszott. A repülőgép azóta tökéletesebb és hatásosabb fegyverré vált, amelyre a jövő háborújában nagy szerep és talán ma még el sem gondolható lehetőségek várnak. A repülőgép jövőbeni felhasználása sokoldalú lesz. Értékes segédeszköz lehet a közigazgatási hatóságoknak a belrend fenntartásában, de veszedelmes fegyver a katonai vezetőségek kezében úgy a támadásban, mint a védelemben. Különösen alkalmasnak ígérkezik olyan fegyvernek, amellyel — sokszor függetlenül az eseményektől — a hadviselő államok és népek hadviselőakarata megsebezhető, vagy letörhető lesz. A biztonság állandó veszélyeztetése a közhangulatra mindig és mindenhol ki fog hatni.

Madarász magyar százados cikkében a cs. és kir. légicsapatot tárgyalja a világháború alatt.

A világháború készületlenül találta a cs. és kir. légihaderőt. A Monarchia 1914-ben 1 drb. kormányozható léghajóval, 10 kötött léggömbbel, 36 repülőgéppel és 9 repülőtérral rendelkezett. A háború alatt ezen a téren is óriási fejlődés indult meg és

1918-ban az osztrák repülőgyárak már 1600, a magyar repülőgyárak pedig 780 repülőgépet állítanak elő. Igaz, hogy ugyanakkor a francia ipar évi 25.669, az angol 22.106 és az olasz 6500 repülőgépet szállít a haderőnek.

Annak ellenére, hogy az osztrák-magyar ipar az antant államokkal ezen a téren se tudott lépést tartani és, hogy légihaderőnk számbelileg mindig kisebb volt számbajövő ellenfeleinél: teljesítményei mégis megemlítésre méltók. Így például repülőink 1918 év első felében 81 napon 9017 repülést végeztek és ezalatt 1757 esetben légiharcot vívtak.

Streccius német ezredes a légi leszerelést tárgyalja. Váolja azt a veszedelmet, amelyet a korszerű légierők nemcsak a hadcrőre, hanem a hátországra is jelentenek; kívánná ennek korlátozását, de nem igen tud olyasmit javasolni, ami ezt a korlátozást vagy leszerelést megvalósíthatná.

Engberding tengerészeti műszaki tanácsos cikke a *légihajóval*, annak a multjával és jövőjével foglalkozik. Fejtegetései rendkívül érdekesek és mindazt tárgyalják, ami a Zeppelin-kérdést — annak kezdetétől fogva — vonzóvá és misztikussá tette. Németország a háború folyamán 109 kormányozható légihajót építettett, amelyekkel ismételt nagy eredményeket is ért el.

A hadicélokra használt kötött léggömbről *Hirsch* alezredes, a sárkányról pedig *Seidl* őrnagy cikke tájékoztat.

A cikkgyűjtemény azonban nemcsak magát a légifegyvernemet és annak harceszközzeit tárgyalja, hanem bő teret enged a repüléssel kapcsolatos minden más kérdés tárgyalásának is. Érdekesek ezen a téren a különféle műszaki munkák, továbbá *Böhm* mérnök cikke a légihaderőknek üzemanyaggal való ellátásáról. Vagy *Guderian* őrnagy fejtegetései a repülőgép befolyásáról a gyalogság harcászatára. Hasonlóan érdekes *Franek* őrnagy cikke a repülő és a gyalogos közötti viszonyról. A szerző tanulságosan fejtegeti a repülő beavatkozását a földi harcba, ezen a téren különösen említésre méltók a világháborúból merített példái.

Ritter ny. német vezérkari százados a gázharcot és az elködösítést tárgyalja repülőgépekből. Ezen a téren a világháború kevés tapasztalatot nyújt; itt tehát óriási lehetőségek mellett tapogatódzunk és találgatunk. Az érdekesebbnél érdekesebb műszaki tanulmányok között, említésre méltó *Lippisch* cikke az új-szerű repülőgéptípusokról, azután *Gradenwitz* fejtegetései a repülőgépek önműködő kormányzásáról és *Pröll* tanulmánya a motornélküli repülésről. Különös figyelmet érdemel továbbá dr. *Dock* tanársegede cikke az aérofényképezés és az aérophotogrammetriáról és végül azok a különféle fejtegetések, amelyek a korszerű légvédelemmel foglalkoznak.

Értékessé teszi végül a „Militärwissenschaftliche und technische Mitteilungen“ című folyóirat kiadványát két összeállítás. Az egyik „Literaturübersicht“ címen a repüléssel kapcsolatos irodalmat, a másik „Zeitschriftenrundschau“ címen a világ legfontosabb repülőszaklapjait sorolja fel.

Akit a repülés, különösen repülőink háborús ténykedése érdekel, az jól teszi, ha ezt az érdekes és tanulságos könyvet meg-

szerzi. Kapható: Redaktion der „Militärwissenschaftlichen und technischen Mitteilungen“ Wien, I. Stubenring 1. Ára: füzve 8, kötve 10 schilling.

Suhay Imre.

Die Kavallerie. Halbmonatschrift für kavalleristische Interessen, für Pferdezucht und Pferdesport. 2. Jahrgang. München, 1927.

22. füzet.

Gróf Zech kapitány befejezi az osztrák lovasság szervezésének és kiegészítésének már az előző füzetekben megkezdett ismertetését. Ez a közlemény a lovasság lóanyagának beszerzési módzatait tárgyalja I. Miksa császár korától kezdve egészen a világháború végéig.

Kirschner százados: „Meggzúnt-e a lónak mint vontató eszköznek szerepe?” kérdés feletti nézeteit fejti ki. A rendelkezésére álló adatok nyomán kimutatja, hogy milyen nagy mérvben gyarapodott és mily előnnyel jár a motor alkalmazása.

Dr. P. Martell a német birodalom mostani állapotára való tekintettel, megemlékezik az 1807-ik évi tiltsiti béke után Poroszországban beállott szomorú időkről, amikor Fichte János Gottlieb volt az, aki félelem nélkül tartott olyan lelkesítő beszédeket, hogy az elcsüggedt és hazájuk sorsán kétségbeesett hazafiakban ébren tudta tartani a feltámadás és felszabadulás reményét. A szerző méltatja Fichte jellemét és tevékenységét.

A következő rövid ismertetés a bajor tényleges tisztikarnak a háborúban szenvedett veszteségeit szemlélteti és pedig először általánosságban, azután pedig az egyes fegyvernemek szerint.

Eisermann H. „A német katonai temetők Verdun környékén” címmel, az ott vívott véres harcokban elesett német hősök temetőinek helyét és mostani állapotát írja le.

Gallwitz főhadnagy igen érdekesen válaszolja azt, hogy amikor a hadijelentés szerint „semmi különösebb esemény nem történt”, akkor bizony számos esetben nagyon nehéz órákat éltek át a fronton harcolók és sok élet pusztult el, noha semmi különös dolog nem fordult elő.

23. füzet.

Beckhaus szkv. őrnagy a következő három füzetre kiterjedő tanulmányában válaszol *Kirschner* századosnak a 22. sz. füzetben megjelent s a hadsereg motorizálására vonatkozó cikkére. *Beckhaus*, *Kirschner*től eltérőleg, a lófogat megtartását és csak részleges motorvontatást tart helyesnek. Ezt a nézetét és véleményét a világháborúban szerzett személyes tapasztalataira és az amerikai hadseregen bevált módszerre alapítja.

Knoerzer-Suckow szkv. lovassági tábornok: „Stochodtól a Don folyóig” című dolgozatában röviden ismerteti 2 gyalog és 1 lovas hadosztályból álló hadtestének tevékenységét 1918 február 18-tól március 7-ig. A hadtest, az ukrán kormány kérelme folytán parancsot kapott arra, hogy a bolsevista orosz csapatokat,

amelyek sorában a cseh szökevényekből alakított két hadosztály is működött, Luck és Rovno-ból űzze el, majd pedig Kiewnek, Ukrajna fővárosának, megszállására is utasított. A gyorsan előrehaladó és energikusan támadó német csapatok előtt a kegyetlenkedő és pusztító bolsevisták csakhamar visszavonultak s Kiew már március 1-én német kézre került. A szerző némileg kiérezhető nehezteléssel emlékezik meg a hadtestével érintkezésben volt osztrák-magyar csapatokról.

Eisermann H.: „Brest-Litowsk várának bevételé” címen ismerteti ennek az erős orosz várnak elfoglalását s ezzel kapcsolatban hadosztálya közreműködését. A leírásból hiányzik a magyar csapatok szerepének felemlítese, pedig azok is kivették részüket az itt vívott harcokból.

K. S. K. Szentmiklósi és óvári Pongrácz Artúr tábornokról emlékezik meg, akit mint a lovaglás legkiválóbb művészt állít olvasói elé. Pongrácz tábornok neve az egész művelt világnak lovas sportot űző köreiben ismeretes azon diadalai révén, amelyeket világszerte különböző versenyeken aratott.

Welsch O. szkv. őrnagy ismerteti azt a tengeri győzelmet, amelyet a szövetséges angol-orosz-francia hadiflotta a török felett Navarinonál 1827 október 20-án aratott. A leírás szerint ezt a hatásaiban rendkívül fontos csatát minden hadüzenet mellőzésével, tehát a népjogok megsértésével vívták a szövetségeselek, de az bizonyos, hogy az elsúlyesztett hajók számát tekintve, a világtörténelem legnagyobb tengeri ütközete volt.

24. füzet.

Knoerzer-Suckow szkv. lovassági tábornok folytatja hadteste tevékenységének ismertetését Ukrainában. A hadtest a kötelékében beállott folytonos változás és a bolsevista csapatokkal vívott számos és heves harcok dacára, 2½ hónap alatt 1200 km. utat tett meg és pedig olyan országban, amelynek lakossága ellenséges érzálettel viseltetett iránta.

Kotschubey szkv. százados egy minket magyarokat érdeklő eseményt ír le „Egy lovasüteg elpusztulása” címen. A leírás Petrowski volt orosz vezérkari tiszt emlékirataiból vette tárgyát, aki szemtanuja volt ennek a hadtörténelemben párfját ritkító esetnek. A cs. és kir. 7. lovas tüzérsztály 1. ütegről van szó, amely, mint ismeretes, Kísszentmiklósról származott, tehát magyar volt. Sajnálatos, hogy a szerző az üteget mint osztrák tüzérséget említi, ami nem az ő hibája, hanem a mi derék szomszédaink bűne, mivel az ő politikájuk következtében a magyar ismeretlen volt a világ előtt.

Az esemény különben 1914 augusztus 25-án Keletgaliciában, Dzuryn mellett játszódott le, ahol 1. lovashadosztályunk ütközött össze a 2. vegyes kozákhadosztállyal. A nyílt állásban felvonult üteget az orosz tüzérség csakhamar leküzdötte s ekkor egy kozákszázad rohanta meg. Az üteg személyzete a parancsnokkal együtt az utolsó pillanatig kitarzott s ott esett el a gondjára bízott ágyúk mellett. 45 hős tüzér holtteste tanúskodott a magyar vitézségről. Sebesült egy sem volt.

A cikk elolvasása után joggal kérdezheti mindenki, hogy hol volt az üteget fedező csapat és mit tett a lovas hadosztály az üteg pusztulását megakadályozandó? Szerző igen helyesen annak az óhajának ad kifejezést, hogy jó volna, ha a mi részünkről is hozzászólnának azok, akik ismerik a leírt esetet.

Suhay Imre tábornok tájékoztat Bulgária előkészületeiről a jövőendő olimpiádon való részvételt illetőleg.

1928. 5. évfolyam. 1. füzet.

Baun szkv. tábornok ismerteti az Olga királyné nevét viselő 25. (1. württembergi) dragonyos ezred történetét.

Pl. M. leírja és bírálja az angol lovasság magatartását az 1917. évi november 20-án vívott cambrayi csatában. Az angolok itt 8 gyaloghadosztállyal, rengeteg ágyúval, tankkal és repülőgéppel támadták meg az 54.-ik német hadosztályt s bárha sikerült is eredményt elérniök, nem tudták kihasználni győzelmüket, mivel 5 lovas hadosztályból álló hadcsoportjuk nem volt képes a reábizott feladatnak megfelelni. Vagy a vezetés volt rossz, vagy az összeköttetés hiányzott. Kétségtelen, hogy az angol lovasságban nem volt meg az önálló cselekvés készsége, mivel máskülönbben nem szalasztotta volna el a csata napján több ízben kínálkozó alkalmat és áttörhetett volna a német védelmi vonalban ütött réseken. Maguk a németek is beismerik azt, hogy ezen a napon az angol lovasság beláthatatlan bajt okozhatott volna, ha kihasználja a kedvező időpontot. Szerencsére azonban, ott volt az a bizonyos „ha.“

Az 54. német gyaloghadosztály csodálatos hősiességgel harcolt, mert bár a reáúduló nagy tömeg hátraszorította, mégis addig tartotta magát, míg az odairányított erősítések az ellenséget vissza nem vetették.

2. füzet.

Trimmel Ervin szkv. százados ismerteti a „Königlich Bayerisches 4. Chevauxlegers-Regiment König“ történetét, az 1744-ik évben történt felállításától kezdve egészen 1919-ig, amikor a versaillesi békekötés feltételei folytán ezt az ezredet is feloszlatták.

Welsch O. szkv. őrnagy tárgyalja Jeruzsálemnek az angolok által 1917-ben történt elfoglalását. Bár a város elveszte inkább csak erkölcsi hatással bírt, mégsem következett volna be, ha a legfőbb hadvezetőség és a hadseregcsoport parancsnoksága egyöntetű véleményen lettek volna. Itt is, mint sok más esetben, megboszulta magát az egyetnemértés, annál inkább, mivel a török csapatok lelkülete nem volt összehasonlítható a németekével.

Beckhaus szkv. őrnagy „Szovjetország“ címen több füzetre kiterjedőleg foglalkozik Schönaich tábornoknak nyilvánosságra hozott és az orosz vörös hadseregről írott fejtegetéseivel. A szerző kifejti, hogy Schönaich megállapításai nem felelnek meg a valóságnak, mivel Oroszország nem a békére, hanem a háborúra törekszik. Beckhaus felhívja a német nép figyelmét arra, hogy az angol és orosz közé beékelve mily kritikus helyzetben van,

tehát fel kell készülnie a harcra. A szerző a további fejezetekben részletesen foglalkozik az orosz vörös hadsereg belső szervezetével.

Eisermann H. beszámol a Lengyelországban levő német hadisírook meglátogatása céljából tett útjáról. Megállapítja, hogy a lengyel kormány nem felel meg a békeszerződésben vállalt kötelezettségének.

4. füzet.

Albedyll-Pasenwalk szkv. őrnagy közli, Wedell-Burghagen volt hadnagy feljegyzései alapján, a 2. gárda dragonyos ezred 4. századának fegyvertényét 1870 augusztus 16-án. Mint ismeretes, ezen a napon volt a német-francia háborúnak Vionville és Mars la Tour mellett vívott híres csatája. Ebben vett részt Wedell-Burghagen hadnagy, mint az itt elesett Hindenburg kapitány századának szakaszparancsnoka. A leírás híven visszatükrözi azt az önfeláldozó és szívós küzdelmet, amelyet a német lovasság vívott a győzelem eléréseig.

Scheff Károly ny. százados „Látogatás” című elbeszélésében, egy az orosz-galiciai határon lejátszódott és az orosz tisztikar benső életét jellemző eseményt örökít meg.

Beckau R. ismerteti a Belgrádban megjelenő „Orosz katonai hirodó”-nak a német Reichswehrről írott tanulmányát. Orosz nemzetiségű szerzője elismeréssel adózik Seekt német vezérezredes tevékenységének, aki a német haderő újjászervezését irányítja s nem a nagy tömegre, hanem a kiválóan kiképzett keret-hadseregére veti a fősúlyt.

5. füzet.

„A háborúért való felelősség kérdése” című cikk szerzője, a háború befejezésének 10. évfordulója alkalmából, különböző nemzetiségű neves egyének nyilatkozatait idézve, rámutat arra, hogy nem Németország idézte fel a világháborút, hanem Poincaré. Ezt a tényt még maguk a francia publicisták is megerősítik, sőt ezek egyike a versaillesi békediktátumot az erőszak és rablás szüleményének, zsarolásnak és területelszakításnak, valamint a legyőzöttek egyoldalú lefegyverezésének minősítette.

Schlave szkv. főhadnagy „Douaumont erődben mint megfigyelő” című elbeszélésében a saját élményeit vázolja abból az időből, amikor Verdun birtokáért az ismeretes rendkívül heves és véres harcok dúltak.

Tepper Vilmos volt repülőgépezető és helyettes őrmester: „Bombavető-repülőgépra Páris felett.” A német legfőbb hadvezetőség több ízben intette a franciákat, hogy szüntessék be a meg nem erősített és a hadműveleti tereptől távol eső német városok bombázását. Mivel a figyelmeztetés eredménytelen volt, a legfőbb hadvezetőség parancsára, az 1918 január 15-ről 14-re virradó éjszaka egy német repülőraj megtorlásképpen bombázta Páris. Tepper mint az egyik gép vezetője vett részt ebben a vállalatban és igen szemléltetően írja le azt.

Ohe Werner rövid kivonatban ismerteti Pastre Gaston francia tüzértisztnek: „Három évig a fronton” című könyvét. Nevezett tüzértiszt Németországot ismerte, tárgyilagosan bírálja az eseményeket. Ezredével a front különböző pontjain harcolt, míg aztán Verdun-ba került, ahol mint felderítőtsízt működött. A német tüzérséggel behatóan foglalkozik s azt kiválóan minősíti.

6. füzet.

Gallent Ernő szkv. alzredes: „A volt osztrák hadsereg cs. kir. Landwehr-lovassága.” Ismerteti az osztrák Landwehr-lovasság történetét 1869-től kezdve egészen a világháború végéig. Meltatja Jonak lovassági tábornok, a lovascsapatok szervezőjének érdemdús tevékenységét, valamint a Landwehr-lovasság kiválóságát, amely megakadályozta azt, hogy a világháború ideje alatt az orosz lovasság és kozákok elárasszák a német földet. Nézetünk szerint ez nemcsak a Landwehr-lovasság érdeme volt, hanem bizony nagy részben a magyar csapatoké is.

Dragoni Alfréd szkv. ezredes: „A Stochodtól a Don folyóig” cím alatt hozzászól a Knoerzer-Suckow német lovassági tábornok által az előző évi füzetekben közzétett tanulmányhoz. Teszi ezt azért, mivel abban a cs. és kir. XII. hadtest csapatairól is említés tétezik és pedig némi szemrehányással. Dragoni ezredes a XII. hadtest kötelékében szolgált, ismerte az eseményeket, tehát hívott arra, hogy felvilágosításaival kimutassa a szemrehányás alaptalan voltát.

Gilardone György szkv. őrnagy: „A lándzsa megszüntetése a lovasságnál.” Rövid történelmi visszapillantás után, annak a véleményének ad kifejezést, hogy e fegyvernek megszüntetése mégis jól megfontolandó volna, mivel azzal a lovasság számos esetben kiváló diadalokat aratott.

7—8. füzet.

Hutschenreuther Richárd szkv. százados ismerteti a bajor királyi 1. Chevaulegers ezred történetét 1682—1919-ig. Egyike volt a legrégebb és legbüszkébb német lovasezredeknek, de lehetett is, mert bárhová állította a sors, mindenütt kitiuntette magát, sőt mikor 1919-ben az összeomlás bekövetkezett, akkor is fegyelmezetten kitarított helyén. A szégyenteljes béke következtében ez az ezred is feloszlott.

Spiess szkv. százados: „A widsii hadicsiny” című elbeszélésében leírja a bajor lovashadosztály két századához tartozó, kb. 40 főből álló lövészcsoporthoz vakmerő éjjeli rohamát Widsire, amelynek folytatás 2 orosz lovasezred 6 ágyúval és 8 géppuskával, menekülésszerűen elhagyta állását.

Dr. Neuffer Vilmos: „Bismarck.” — 1928 április hó 1-én mult harminc éve annak, hogy Bismarck, a német egységes birodalom megteremtője 83-ik születésnapját ünnepelte s röviddel utána örök nyugalomra is vitték. Tíz évvel előbb — 1888 március hó 9-én — meghalt I. Vilmos császár, aki a szerény igényű katonának és a feltétlen kötelességteljesítésnek eszményképe volt. E két évforduló alkalmából a szerző rámutat arra, hogy e két legkiválóbb

egyénnek elmultával a német birodalomban mennyire romlottak az állapotok, amik végül a világháborúra vezettek. Nemcsak a vezetők bűne ez, hanem minden egyes ember elősegítette a hanyatlást. A világháború bebizonyította, hogy a német népben meg van a jó alap, csak vissza kell vezetni abba az állapotba, amelyben I. Vilmos császár és Bismarck idejében volt.

Dr. Rehmann Vilmos. Friedrich Karl porosz herceg születésének 100-ik évfordulója alkalmából röviden ismerteti Németország e kiváló hadvezérének élettörténetét.

Sz.

Raymond Poincaré. *Memoiren.* Die Vorgeschichte des Weltkrieges 1012—1915. Paul Aretz Verlag, Dresden 8°, 547 oldal; ára 25 Márka.

Az 1924. évben lezajlott francia választások megbuktatták az imperialista jobboldali pártokat. Ekkor Millerandnak, a kevéssel ezelőtt megválasztott, jobboldali pártuszméket képviselő köztársasági elnöknek is le kellett mondania és ekkor került „nyugalomba” a revanche-eszme legfanatikusabb képviselője és a francia politikának 9 évig (1912—1920) mondhatni kizárólagos jogú irányítója, Raymond Poincaré is, aki nyomban hozzáfogott emlékeinek megírásához. Sorozatosan jelennek meg a könyvei Párisban „9 év” cím alatt. Eddig az 1912—1913. évekről szóló emlékiratait adták ki német fordításban, de francia eredetiben az 1914. évről, azaz a háború kitöréséről írott memoárja is megjelent.

Poincaré ebben a művében a háború előzményeit írja le. Talán mondani se kell, hogy a maga módja szerint. Szerinte a francia köztársaság, melynek ő 1915-től 1920-ig elnöke volt, teljes ártatlanságot tanusított a háborút közvetlenül megelőző években s a világégésbe akarata ellenére — a központi hatalmak megátalkodottsága következtében — sodródott bele. Poincaré írása elfogultabb, mint az eddig megjelent memoárok bármelyike. Hallani se akar arról, hogy Franciaországnak a világháborúval politikai céljai lettek volna. Az orosz-angol-francia szövetséget tisztán a német és az osztrák-magyar erő- és hatalmi csoportosulás ellensúlyozására kellett megkötni. Az igazság azonban az, hogy Franciaország 1871 óta égett a revanche-vágytól: semmi szín alatt se akart másban, mint határozottan németellenes szövetségben résztvenni és Németországgal a szó igaz értelmében kibékülni. Hiszen tudjuk, hogy Németországnak, főképen II. Vilmosnak legszebb álma egy kontinentális szövetség összekovácsolása volt, melynek Franciaország, Németország, Ausztria-Magyarország és Oroszország lettek volna tagjai. Vilmos fáradhatatlan volt ennek az álmának megvalósításában. Fáradozásának eredményeként Miklós orosz cár 1905-ben végre aláírta Björkoeben az orosz-német szövetségi szerződést, amelyet már azon az alapon szerkesztettek meg, hogy ennek a szövetségnek idővel Franciaország is tagja lesz. A francia államférfiak azonban egy pillanatig se foglalkoztak azzal a gondolattal, hogy elfogadják a németek

békejobbát. Németellenes alapon állottak és ezen az alapon mindenáron meg akartak maradni, mert ezt követelte a bosszúvágy és a vak gyűlölet, melyeknek legfőbb megszemélyesítője éppen Poincaré volt.

A német-orosz szövetségi szerződés nem hogy a franciák belépésével megszilárdult és szélesebb alapra helyezkedett volna, hanem ellenkezőleg semmissé vált, mielőtt a gyakorlatban éreztethette volna hatását. Franciaországnak sikerült Oroszországot a maga oldalán, egy németellenes szövetségbe vonnia, amely később Angliával és Olaszországgal bővült ki s amely szövetség Európa még megmaradó másik fele által, tökéletesen verhetetlen volt. És ennek a szövetségnek összekovácsolása körül Poincarénak igen nagy szerepe volt.

Érthetetlen, hogy Poincaré miért tolja másokra azt a francia szempontból kimagaslóan nagyszabású sakkhúzást, amelyet néhány segítőtársával (Viviani, Clemenceau, Sazonov, Izvolsky) hajtott végre s amellyel hazájának — pillanatnyilag —, olyan páratlanul hasznos szolgálatot tett. Poincarénak büszkének kellene lennie az ő háborújára s az ezt követő győzelemre. Ha ezt látnánk, mi is többre becsülnők őt, mint őszinté, gerinces francia hazafit, aki nem tett mást, minthogy egész szellemi képességével, hűen szolgálta hazája érdekeit.

Igy azonban Pilátus jut eszünkbe, aki megfeszítette Jézust s aztán mosta a kezét.

A. E.

Revue des Etudes Hongroises et Finno-Ougriennes. VI. évf. 1. füzet. Páris. 1928.

A füzet Szinnyi Józsefnek van ajánlva. Tartalma: *Zsirai Miklós*: Szinnyi József. Születése 70. évfordulójára. *Meillet A.*: Az általános alaktan szakkifejezései. *Tagliavini Károly*: Magyar befolyás a régi román lexikonírásban. *Tronchon Henrik*: Angol befolyás a magyar irodalomban. *Sauvageot Aurél*: A szamojéd, tunguz és mongol nyelvekben közös „egy” számnévről. *Melich János*: Gepidák és románok: a Névtelen Jegyző Gelou-ja. *Gombocz Zoltán*: Észrevételek a törökből átvett magyar jövevényszavak összhangzásáról. *Tarklainen Viljo*: A mai finn irodalom. *Fábián István*: Francia irodalmi tanulmányok a budapesti egyetemen. *Máté Károly*: A magyar önéletírás kezdetei. *Lábán Antal*: A bécsi magyar kollégium. *B.*: Petőfi, d'Amiel levelezésében. *Angyal Dávid* két kritikai cikke: *Hudita*: Franciaország és Erdély XVII. századbeli diplomáciai kapcsolatainak története. *Hudita*: Franciaország és Erdély közötti, XVII. századbeli diplomáciai tárgyalásokra vonatkozó okiratok repertórium. *Léonard Emile G.* kritikai cikke: I. T. E. A. Tanulmányok Nápoly történetéből. *Eckhardt Sándor* „Magyarország a francia forradalom alatt” címen *Mályusz Elemérnek* „Sándor Lipót fkg nádor iratai” című tanulmányát ismerteti. *E. A.*: A turkológia könyvészete.

Ezekon kívül hadtörténelmi szempontból is érdekes két cikket tartalmaz a füzet. Mindkettő ama gigászi csata helyének

megállapításával foglalkozik, amelyben Attila hadait visszafordulásra kényszerítették Aëtius és Theodorik seregei.

A hagyomány tudvalévően ellenmondó adatokat őrzött meg a csata színhelyéről. A források egyrésze a Catalauni Mezőkben (Chalons-sur-Marne) jelöli meg a csata helyét, másrésze pedig az előbbtől igen távol fekvő vidékre, Tricasses-Mauriacum tájára teszi azt. Vannak olyan hagyományok is, amelyek a Catalauni Mezőket és a Mauriacumi Mezőket, tévesen, azonosnak veszik. A hagyománynak ezt az ellenmondását maig sem sikerült tisztázni.

Ezt a hadtörténelmi rejtélyt iparkodik a megoldáshoz közelebb hozni *Eckhardt Sándornak* „Magyar hagyomány a Catalauni Mezőkről” című cikke s ugyanazt fejtegeti *Alföldi Andrásnak* a „Catalauni Mezők” című cikke is.

Eckhardt Kézai Simon mester következő sorait veszi alapul: „Onnan pedig megindítván seregét, lerombolta Burgundiában Luxovicum (Luxeil), Bizancium ((Besançon), Chalons-sur-Marne?), Masticonia (Maçon), Linginensis (Langres?) és Lugdulum (Lyon) városokat; végül a Rodanusnál leszállott a Catalauni Mezőkre, ahol seregét megosztva, népének harmadrészét kiválasztott kapitányokkal kiküldötte Marroquia (Marokkó) szultánja, Miramamma ellen. Miramamma ennek hallatára a húnok elől Sibilea (Sevilla) városából a sevillai tengerszoroson át Marokkóba futamodott. Eközben azonban Ethela királyt váratlanul megtámadta Etius nevű patricius tíz nyugati királlyal együtt. Midőn ezek hirtelen támadással igyekeztek lecsapni Ethelára, ez követek útján fegyverszünetet kért tőlük, hogy népének távollevő csapataival egyesülhessen; ezek azonban visszaütötték az ajánlatot s így a két sereg között reggeltől estig folyt a csata Beluider mezején.”

Eckhardt valószínűnek találja, hogy az említett Beluider helynév azonos a gyakran előforduló Bellovidere, Belveoir, Beauvoir helységnévvél.

Van pedig a sok Beauvoir nevű helység között egy, amelynek fekvése a hagyománynak eléggé megfelel. Ez a Beauvoir Troyestől keletre 40 km.-re fekszik, Chalons-sur-Marnetól pedig 50 km.-re délre a l'Aube völgyében, közel Brienne-le-Chateauhoz, Morvilliers és Chaumesnil (Aube) szomszédságában.

Ez a helység ma már aligha van meg, de a XIII. században eléggé nevezetes szerepet játszott: ugyanis főfészeke volt Franciaországban a Német Lovagrendnek. A térképeken Bellovidere (1269), Blaver (1281), Bellovisu (1282) és Belveoir (1286) néven fordul elő.

Igen valószínű, hogy Kézai mester vagy közvetlenül Beauvoir helység hagyományából mérítette adatait, külföldi útazásai közben, vagy esetleg Magyarországra került német lovagok ajkáról vette azokat. A Campus Belvider eszerint a briennei fennsíkot jelentené. Minthogy Clairvaux alig 50 km.-re fekszik Beauvoirtól délre, azt is feltehetjük, hogy most is — mint sok egyéb esetben — a Magyarországra települt cisztercita barátok voltak a hagyomány közvetítői.

Kézai adatainak francia eredetét bizonyítja Attila útvonalának pontos megjelölése és az a körülmény is, hogy az idézett szövegben a Chalons helynév francia helyesírással van írva. Mindezekből a szerző Kézai adatainak hitelességét s egyúttal saját feltevésének helyességét is eléggé bizonyítottnak látja.

Alföldi András cikke szerint, Barthélemy A. a sokat vitatott kérdés elevenjére tapintott azzal a feltevésével, hogy a Catalaunum név csak későbbi, téves betoldás, s hogy valójában a Catalauni Mezőkben más nagyjelentőségű csata emlékét kell látnunk, amelyet helytelenül kapcsolnak össze Attila nevével. Barthélemy azonban, ahelyett hogy a források összekészült szálait kibogozta volna, megelégedett azzal, hogy a téves betoldás idejét a VIII. vagy a IX. századra tette. *Alföldi* szerint azonban e betoldás sokkal előbb történt, és szerinte az összezavart történet elég pontosan újraszerkeszthető eredeti alakjának megfelelően, csak a tévedés eredetét kell kimutatnunk.

A tévedés *Eutrope Breviarium*ával kezdődik. Szerzőjének egyik kifejezése majdnem változatlanul átment *Jeromos Cronikájába* és *Tiron Prosper Cronikájába* is, ahol a következő végleges alakot vette fel: „Aurelianus Tetrico apud Catalaunos prode exercitum suum Gallias recepit.“

A későbbi krónikások és másolók természetesen úgy-ahogy alkalmazták ezt a kifejezést; az V. század vége felé azonban olyan valaki, aki tudta, hogy Attila galliai hadjárata alkalmával elfoglalta Aurelianist (civitas Aurelianensis), azaz mai néven Orléans városát, és aki tudta azt is, hogy ebben a háborúban Attilának egyik ellenfele a Tetricus névhez hasonló nevet viselő király (Theodoricus) volt: összetévesztve a hasonló hangzású neveket, azt hitte, hogy ez a sor a húnoknak a Nyugattal való nagy csatájára vonatkozik; s ebben a téves hitben csak megerősítette az a körülmény, hogy a használt forrásmű szerint, ez az esemény is Galliában játszódott le.

A történelmi tévedés okozója nyilván nem volt gall származású, s a római történelemben, valamint a latin nyelvben nem igen volt jártas, s így nem tudta, hogy az „apud Catalaunos“ kifejezés nem hozható összhangba a Tetricus-Theodoricus hadjáratokkal, sem pedig Orléans (Aurelianus) ostromával. Ugyancsak jóhiszeműleg tévedett abban is, hogy ezt a III. századbéli eseményt az V. századba helyezte át, összetévesztve a szóbanforgó történelmi adatot egy másik, hasonló hangzású szöveggel, amelyet *Toursi Gergely* őrzött meg számunkra, s amely fordításban így hangzik: „Attila pedig ... megtámadja Aurelianist s azt bevenni igyekszik. ... íme azonban Aëtius és Theodorus, a gótok királya, sietve megjönnek seregeikkel ... s megszalasztják Attilát, aki a Mauriai Mezőre szállva, fölkészült a csatára.“

A tévedést, amely kétségtelenül Olaszországban jött létre, a VI. században átvette a hiszékeny *Cassiodorus*. Azonban már *Cassiodorus*nál tisztán mutatkozik az össze nem tartozó adatok egybeillesztésének káros következménye. A két szöveg neveinek hasonlósága mellett is két szembeszökő ellenmondásra lett figyelemessé a krónikaolvasó s ezeket igyekezett kiegyenlíteni. Ez pedig a következőképpen történhetett:

1. A betoldás szerkesztője mindkét helynevet egymás mellé írta a szövegben, azon hiszembem, hogy mindkét név egyazon földrajzi pontra vonatkozik. Cassiodorus az ő lakonikus rövidségű krónikájában azonban már megelégedett az egyik megnevezés felemlítésével. Szerencsétlenségre a téves helynevet (Catalaun) választotta, ehhez azonban hozzáillesztette a helyes „Mauriacus Campus“ névből a „campus“ szót, s így jött létre az ideillő „Mariacus Campus“ és az ide nem tartozó „apud Catalaunos“ kifejezések helytelen összevonásából, a zavart okozó „Catalaunicus Campus“ megjelölés, amelyet azután a későbbi krónikások betűszerint átvettek, sőt — igen helytelenül — itt-ott még a régibb eredetű kéziratokba is pótlólag beszúrtak.

De Cassiodorusnál is elő kellett fordulnia — másik helyen — mindkét névnek egymás mellett is, mert kivonatolója, Jordanes, így másolja le a kifejezést: „Campos Catalaunicos, qui et Mauriaci nominantur“. (Katalauni Mezők, melyeket Mauriaciaknak is neveznek).

2. Még fontosabb az össze nem tartozó két szöveg összeolvasásából származó másik ellenmondás.

A régebbi eseményekre vonatkozó s itt helytelenül használt idézet a Theodoriccussal azonosnak vélt Tetricus árulásáról beszélt: „Tetrico prodente exercitum suum.“ A gótok dicsőítésére szerkesztett műben ez a szöveg nem maradhatott meg ebben az alakjában. Cassiodorus tehát az árulás szégyenét másokra tolt; szokása szerint az alánokat állította oda bűnbakul, akiket épúgy megvetett, mint a vandálokat. A Cassiodorusnak nem tetsző szöveg tehát azt az alakot vette fel nála, melyet Jordanes hű átirata őrzött meg számunkra, s amely szerint Sangibanus, az alánok királya, volt az áruló.

A történelmi tévedés létrejöttét ekként kimutatva, Alföldi azt a következtetést vonja le, hogy a Catalauni Mezőknek semmi közük sincs Attila nagy csatájához. A Catalauni Mező annak a csatának volt színtere, amelyet Aurelianus, Pannónia nagy kormányzója vívott a bitorló Tetricus ellen, aki árulója lett az őt megfélemlítő saját legionáriusainak.

Suchter István.

A m. kir. Hadtörténelmi Levéltár iratanyagának áttekintése.

A m. kir. Hadtörténelmi Levéltár főigazgatósága ezen a címen egy rendkívül hasznos füzet kiadásával támogatja a hadtörténelmi iratokban kutatni óhajtó és a hadtörténelmi események feldolgozásával foglalkozó íróinkat. A 125 lapoldalar terjedő füzet részletes áttekintést nyújt az intézet tulajdonában levő iratanyagáról, amely három csoportra oszlik, még pedig:

- a) a világháborúban szerepelt parancsnokságok és csapatok iratai;
- b) a világháború előtti időkre vonatkozó iratanyag;
- c) a világháborúval kapcsolatos iratok és az 1918. óta letelt időkre vonatkozó anyag.

Ezt kiegészíti az intézet térkép-, terv- és vázlatgyűjteménye.

Az „áttekintés“ legnagyobb részét az a) alatt megjelölt iratok alkotják. Az anyag hét főcsoportba beosztva van kimutatva. Külön-külön vannak a hadseregparancsnokságoknál felsőbb parancsnokságok, a hadsereg-, a hadtest-, a hadosztály-, a dandár- és dandár erejű csoport-, ezred-, végül az önálló zászlóalj és osztályparancsnokságok iratai. Sajnos, hogy az idetartozó anyag még eléggé hézagos, ami azonban érthető, hiszen egyrészt, mint azt a füzet bevezetése is jelzi, az 1918. év előtti idők magyar katonai vonatkozású iratai még jó részben a bécsi volt cs. és kir. hadilevéltárban vannak, másrészt, mint azt mindnyájan tudjuk, az összeomlás alatt és az azt követő időkben rendkívül sok parancsnokság és csapattest iratanyaga semmisült meg. Kétségtelenül nagy mértékben elősegítenék a Hadtörténelmi Levéltár nehéz munkáját mindazok, akiknek naplóiik vagy egyéb háborús feljegyzéseik, irataik vannak, ha azokat — esetleg tulajdonjoguk fenntartása mellett — átengednék az intézetnek, amint azt a füzetből kivehetőleg már néhányan megtették.

A b) alatti iratanyag felöleli a Mohácsot követő török megszállás idejébeli és a törökök végleges kiűzésével kapcsolatos hadműveleti iratokat; az 1740-től 1914-ig Magyarországon működött katonai parancsnokságok és a magyar királyi testőrség iratait 1760—1850-ig; a magyar nemesfelkelésre vonatkozó adatokat 1797—1809-ig; az 1848/49. évi magyarországi hadjárat iratait; a cs. kir. hadi büntető és vizsgálóbírósnak az 1848—49. évi magyar szabadságharcot követő évekből származó iratait; a magyarországi országos katonai törvényszék iratait 1772—1871-ig végül a honvédfőparancsnokság iratait 1869—1919-ig.

A c) alatt megjelölt anyag igen sokoldalú s a füzet azt könnyen, áttekinthetően csoportosítva tárja az olvasó elé.

Végül felsorolja a füzet azokat a háborús és katonai tárgyú tanulmányokat, amelyeket a Levéltár főigazgatósága megszerzett és amelyek a kutatók részére szintén hozzáférhetők.

A m. kir. Hadtörténelmi Levéltár, nehéz anyagi és személyzeti helyzetében, a füzetben feltüntetett anyag összegyűjtésével és rendezésével nagyon szép munkát végzett s csak kívánatos volna, hogy a jövőben olyan anyagi és erkölcsi támogatásban részesüljön, amelyet céljai érdekében mindenkor megérdemel.

Sz

Megjegyzések egy könyvismertetéshez.

Folyóiratunk jelen évfolyamának II. füzetében Horváth Jenő megtisztelő elismeréssel szól alúírottaknak a Kossuth-emigrációról megjelent munkájáról, azonban egyes megjegyzései kiigazításra szorulnak. Horváth fogalmazásából nem vehetni ki, hibáz-

XXIX. ÉVFOLYAM.

HADTÖRTÉNELMI
KÖZLEMÉNYEK

ÉVNEGYEDES FOLYÓIRAT

A MAGYAR
HADI TÖRTÉNETÍRÁS FEJLESZTÉSÉRE

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
HADTÖRTÉNELMI BIZOTTSÁGÁNAK ÉS
A M. KIR. HADTÖRTÉNELMI LEVÉLTÁRNAK
MEGBIZASÁBÓL

SZERKESZTI
GYALÓKAY JENŐ

I. FÜZET

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
BUDAPEST, 1928.

TARTALOM

	Lap
<i>Dr. Szendrei János (Nekrolog)</i>	1
<i>Gyalóka J. Jenő: Hol lepte meg Dampierre Bethlen Gábort és a törököket 1604-ben?</i>	5
× <i>Iványi Béla: A tüzérség története Magyarországon, kezdetétől 1711-ig (Kilencedik közl.)</i>	18
<i>Markó Árpád: Eger vára 1753-ban</i>	34
× <i>Bártfai Szabó László: Gróf Széchenyi István katonai pályája (1809—1826)</i>	38
<i>Nagy Aurél: A cs. és kir. 4. huszárezred 4. századának tevékenysége 1914. aug. 12—15.</i>	69

Tárca

× <i>Görgey Victor: Meghiúsult merénylet II. Vilmos német császár ellen 1917-ben</i>	85
--	----

Hadtörténelmi Okmánytár

× <i>Gróf Bethlen Elek naplójegyzetei az 1809-i erdélyi nemesfölkelésről. — 1. közl. (Közl. Dr. Lukinich Imre)</i>	88
<i>Schweidel József tábornok naplótöredéke (1849. szept. 3—21.)</i>	102

Hadtörténelmi Irodalom

<i>A világháború története. Szerk. Pilch Jenő. (Ism. A. E.)</i>	107
<i>Báró Balás György: Bem József. (Ism. Gy. J.)</i>	108
<i>Szádeczky Kardoss Lajos: A székely nemzet története és alkotmánya. (Ism. Dr. Jancsó Benedek)</i>	111
<i>Das deutsche Feldeisenbahnwesen I. (Ism. S—y)</i>	114
<i>Fritz Heigel: Taschenbuch der Tanks. (Ism. S—y)</i>	115
<i>Friedrich von Taysen: Das jugoslavische Problem. (Ism. S—y)</i>	117
<i>K. F. Nowak: Versailles. (Ism. S—y)</i>	119
<i>V. Margueritte: Die Verbrecher. (Ism. Á. E.)</i>	120
<i>M. Paléologue: A cár országa a nagy háborúban. II. (Ism. —ch.)</i>	124
<i>S. D. Sasonoff: Sechs schwere Jahre. (Ism. S—y)</i>	154

Szerkesztőség: Budapest, I., Böszörményi-út 5/B. V. 2.

Kiadóhivatal: Budapest, IV., Váci-u. 58. Tiszti kaszinó könyvtára.

A kiadásért felelős: Gyalóka J. Jenő.

TARTALOM

	Lap
× <i>Dr. Erdélyi Gyula</i> : Újabb adatok Nagy Lajos tüzérségéhez.....	157
× <i>Follajtár József</i> : Galgóc eleste 1665-ban	141
× <i>Dr. Iványi Béla</i> : A tüzérség története Magyarországon, kezdetétől 1711-ig (Tizedik közlemény)	152
× <i>Vitéz Madarász László</i> : Repülőink a világháborúban	177

Tárca

× —y.: Báró Lakos János (1776—1845)	205
---	-----

Hadtörténelmi Okmánytár

× Gróf Bethlen Elek naplójegyzetei az 1809-i erdélyi nemesfölkelés- ről (2. és bef. közlemény. — Közli Dr. Lukinich Imre)	212
Báró Máriássy András tábornagyszernagy jellemzése egy magyar grá- nátoshadnagy önéletrajzában (Közli Markó Árpád)	228

Hadtörténelmi Irodalom

<i>Dr. Lukinich Imre</i> : A Bethleni gróf Behlen-család története. (Ism. A. E.)	235
<i>Dr. Hajnal István</i> : A Kossuth-emigráció Törökországban. I. (Ism. Horváth Jenő)	242
Gróf Gyulai Ferenc naplója, 1705—4. (Ism. Sz—ő)	244
<i>Dr. Taubert Ernő</i> : A katonaság elszállásolása és ellátása Somogy- megyében, a XVIII. század első felében. (Ism. Gy.)	246
<i>Dr. Szabó István</i> : Debrecen 1848/49-ben. (Ism. J.)	246
<i>Soós Elemér</i> : Ónod-vár története, hadi és műleírása. (Ism. —ő.)	248
<i>G. Frantz</i> : Die Vernichtungsschlacht in kriegsgeschichtlichen Bei- spielen. (Ism. S—y.)	249
<i>Br. Giesl</i> : Zwei Jahrzehnte im nahen Orient. (Ism. S—y.)	251
Die Kavallerie: 1927. évf. 10—21. sz. (Ism. Sz.)	253
<i>I. N. Daniloff</i> : Dem Zusammenbruch entgegen. (Ism. A. E.)	255
<i>Φοσιδερίσιον Μοναχίου</i> : 'Οὐνοαδης και ἡ ὑπὸ Μωάμεθ Β τοῦ πορθητοῦ τοῦ Βελι- γραδίου τῷ 1456. (Ism. Sz—ő)	257

Szerkesztőség: Budapest, I., Böszörményi-út 5/B. V. 2.

Kiadóhivatal: Budapest, IV., Váci-u. 58. Tiszti kaszinó könyvtára.

A kiadásért felelős: Gyalóka J. Jenő.

TARTALOM

	Lap
× <i>Gyalókay Jenő</i> : A biharmegyei hadjárat 1604-ben	259
× <i>Dr. Janicsek István</i> : Keleti krónikák a török-magyar világról	319
× <i>Dr. Iványi Béla</i> : A tüzérség története Magyarországon, kezdetétől 1711-ig (11-ik közlemény)	325

Tárca

<i>Berkó István</i> : Melyik hát a legkülönb katona?	342
--	-----

Hadtörténelmi Okmánytár

Fejes Márton hadipraktikája (1805.)	347
× A szabadságharc utolsó napjai Erdélyben. (Paget János feljegyzései, 1849 jún. 15—aug. 27.) Közli: Dr. Horváth Jenő (I. közlemény) 349	

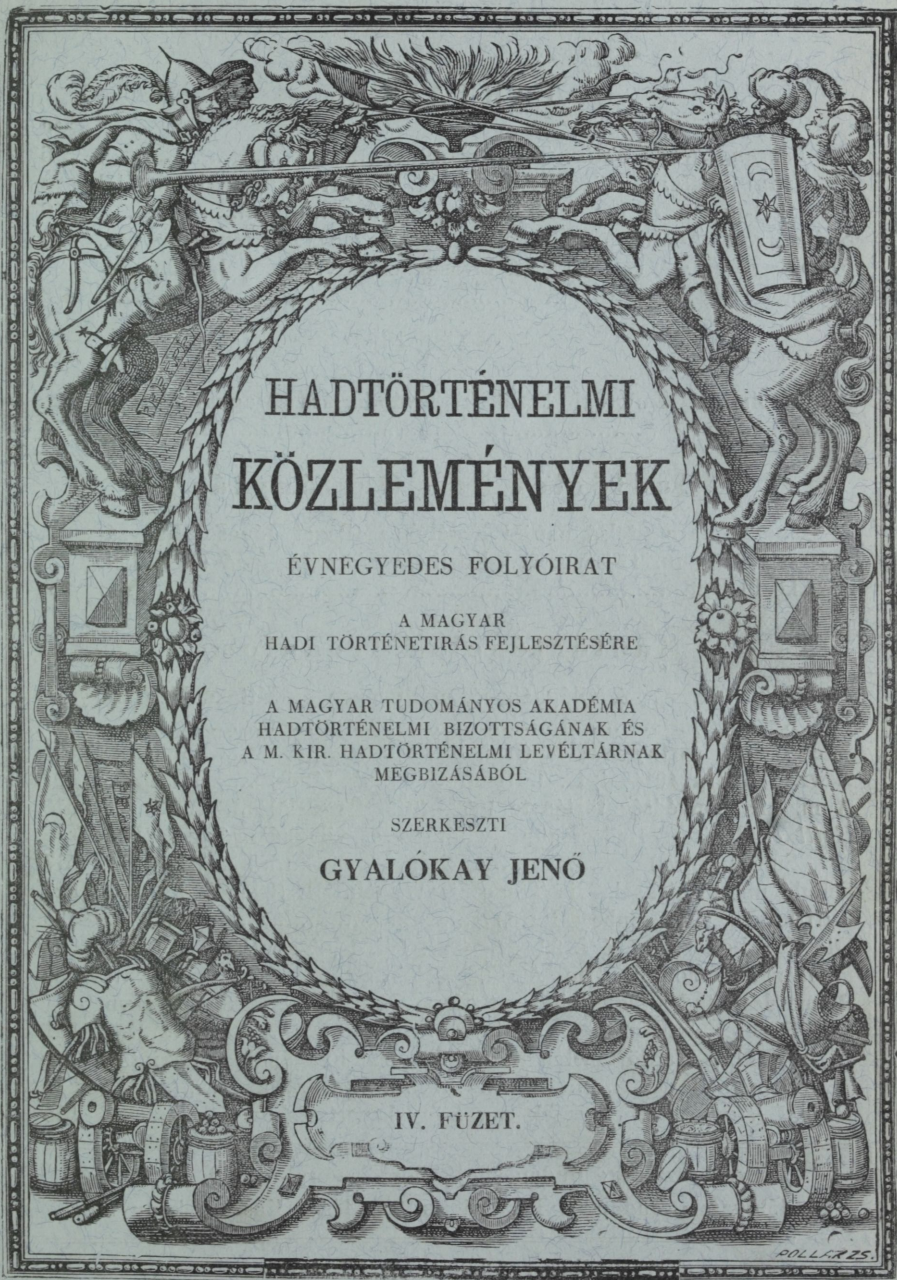
Hadtörténelmi Irodalom

<i>Miskolczy Gyula</i> : A horvát kérdés. (Ism. B. Szabó László)	365
<i>Riedl Lajos</i> : A cs. és kir. VI. hadtest a gorlicei csatában, 1915. május 2. (Ism. Gy.)	370
<i>Marjalaki Kiss Lajos</i> : Zalatna és Abrudbánya pusztulása 1848/49- ben. (Ism. A. E.)	370
<i>R. v. Mach</i> : Aus bewegter Balkanzeit. (Ism. S—y)	371
<i>H. Schmidtke</i> : Völkerringen um die Donau (Ism. S—y)	374
<i>Charles Spindler</i> : L'Alsace pendant la guerre. (Ism. Sadlon Cyrill) 376	
<i>Maurice Paléologue</i> : A cár országa a nagy háborúban. III. (Ism.—ch.) 380	
Tájékoztató a m. kir. Hadtörténelmi Levéltárról	388

Szerkesztőség: Budapest, I., Böszörményi-út 5/B. V. 2.

Kiadóhivatal: Budapest, IV., Váci-u. 38. Tiszti Kaszinó könyvtára.

A kiadásért felelős: Gyalókay Jenő.

HADTÖRTÉNELMI
KÖZLEMÉNYEK

ÉVNEGYEDES FOLYÓIRAT

A MAGYAR
HADI TÖRTÉNETIRÁS FEJLESZTÉSÉRE

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
HADTÖRTÉNELMI BIZOTTSÁGÁNAK ÉS
A M. KIR. HADTÖRTÉNELMI LEVÉLTÁRNAK
MEGBIZÁSÁBÓL

SZERKESZTI

GYALÓKAY JENŐ

IV. FUZET.

TARTALOM

	Lap
Dr. Pogrányi-Nagy Felix: Torna vára	316
Dr. Iványi Béla: A tüzérség története Magyarországon, kezdetétől 1711-ig (12. és bef. közl.)	419
Szász Ágost: Adatok a szent-gellérthegyi fellegvár történetéhez	454
Füspök József: A cs. és kir. 4. lovashadosztály harcai Jaroslawicé- nél (1914 aug. 21.)	458

Tárca

Markó Árpád: Zaporogi kozákok bevándorlása Magyarországra, 1785-ben	474
--	-----

Hadtörténelmi Okmánytár

A szabadságharc utolsó napjai Erdélyben (Paget János feljegyzé- sei 1849 jun. 15—aug. 27.) Közli dr. Horváth Jenő (2. és bef. közl.)	482
--	-----

Hadtörténelmi Irodalom

József kir. herceg: A világháború, amilyenek én láttam. II. (Ism. Kispalóc.)	497
Pilch Jenő: Horthy Miklós (Ism. Sz.)	501
A világháború 1914—1918. I. (Ism. Gabányi János)	507
A m. kir. honvédség története 1868—1918. (Ism. P.)	510
Gottl és Mojzer: Hadseregünk ellátása a világháborúban. (Ism. Suhay Imre.)	517
Schuld und Schicksal. Die Tragödie Wilhelm II. (Ism. A. E.)	521
Luftflotten. (Ism. Suhay Imre.)	523
Die Kavallerie. 1927. évf. 22—24., 1928. évf. 1—8. sz. (Ism. Sz.)	525
Poincaré: Memoiren. (Ism. A. E.)	530
Revue des Etudes Hongroises et Finno-Ougriennes. 1928. I. f. (Ism. Suchter István.)	531
A m. kir. Hadtörténelmi Levéltár iratanyagának áttekintése (Ism. Sz.)	534
Hajnal István: Megjegyzések egy könyvismertetéshez.	535

Szerkesztőség: Budapest, I., Böszörményi-út 3/B. V. 2.

Kiadóhivatal: Budapest, IV., Váci-u. 38. Tiszti Kaszinó könyvtára.

A kiadásért felelős: Gyalókay Jenő.

ELŐFIZETÉSI FELHÍVÁS!

Az 1868—1918-ig fennállott régi magyar királyi honvédség ötvenéves történetéről a m. kir. Hadtörténelmi Levéltár által kiadandó díszes munka immár nyomtatás alatt áll és legközelebb kerül szétküldésre. A mintegy 400 oldalra terjedő vaskos könyv a régi honvédség keletkezésének, fejlődésének és háborús szereplésének minden mozzanatáról megemlékezik, s nemcsak a honvédség csapatainak és parancsnokságainak, hanem a koronaőrségnek, a méneskarnak, a csendőrségnek, a képviselőházi őrségnek és a népfelkelésnek történetét is tartalmazza. Számos és igen részletes táblázatával, mint forrásmunka, mindenki számára becses adatgyűjteményül szolgál. Amellett a legapróbb részletekig terjedő pontossággal készített, színes- és feketenyomású művészi képei a pompás művet nemcsak kedvessé teszik, hanem a régi honvédség öltözetének és felszerelésének illusztrált, hiteles emlékkönyvévé is avatják. Előfizetési ára 25 pengő. Megrendelések, a pénz egyidejű beküldése mellett, a m. kir. Hadtörténelmi Levéltár I. csoport igazgatójához (Budapest, I. Bécsikapu-tér 4. sz. III. em.) intézendők.

A honvédség helyőrségi könyvtárai egy-egy példányt hivatalból kapnak.

Az illusztrációk közül kiválasztott 10 színes és 10 színezetlen képet tartalmazó képeslevelezőlap-sorozat szintén kapható. Egy sorozatnak az ára 6 pengő.

KÉRÉS.

Minthogy a nagy nyomdaköltségek miatt fölösleges számú példányt nem nyomathatunk, kérjük tisztelt előfizetőinket, hogy az előfizetést minél előbb megújítani szíveskedjenek.

A folyóirat előfizetési ára 1929-re is 5 pengő.

*A Hadtörténelmi Közlemények
kiadóhivatala*

Budapest, IV. Váci-utca 38. I. (54034. sz.
csekk számla).

PÁLYÁZAT.

A Magyar Tudományos Akadémia másodszer is nyílt pályázatot hirdet:

az 1708 augusztus 3-án vívott frencsényi csata

hiteles adatok alapján készült részletes leírására.

Jutalma a m. kir. Hadtörténelmi Levéltár adományából 400 (Négyszáz) pengő.

A munka tervrajzát, valamely teljesen kidolgozott fejezet kíséretében, 1929. szeptember 30-áig kell a Magyar Tudományos Akadémia főtitkári hivatalához beküldeni.

A legjobb tervrajz és fejezet szerzője záros határidővel megbízást kap a mű megírására. A jutalmat, újabb bírálat után, csak abszolút értékű — *mélyreható önálló forráskutatáson és részletes forráskritikán alapuló* — teljesen kész munka kaphatja.

A pályadíjnyertes dolgozat a Hadtörténelmi Közleményekben jelenik meg s nyomtatott ívenként 80 pengő tiszteletdíjban is részesül.

A részletekre vonatkozóan Pilch Jenő ny. ezredes, a Magyar Tudományos Akadémia Hadtörténelmi Bizottságának előadója (Budapest, IV. Váci-u. 38. Tiszti Kaszinó könyvtára), továbbá a Hadtörténelmi Közlemények szerkesztője ad bővebb felvilágosítást.

Budapest, 1928. szeptember 1.

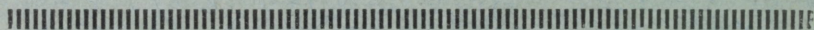
Magyar Tudományos Akadémia.

K É R É S.

Kérjük tisztelt dolgozótársainkat, hogy *teljesen kész állapotban* küldjék be a Hadtörténelmi Közleményeknek szánt munkáikat, akkor is, ha azok netalán több közleményre terjednének. Folytatásról-folytatásra készülő dolgozatokat nem fogadhatunk el; továbbá olyanokat se, amelyekhez nincsenek csatolva a szövegben jelzett ábrák és vázlatok. Nem fogadunk el végül olyan cikket se, amelynek közlését határidőhöz köti a szerző.

Arra is kérjük tisztelt dolgozótársainkat, hogy munkáik *szövegében* feltétlenül mellőzzék a katonai szabályzatokban talán helytálló, de akadémiai folyóiratba semmiképen se való rövidítéseket. (Például: hds., hdt., ddr., gp., hdm. stb. stb.) Az ilyesmit a katonai szakmában járatlan olvasó meg se érti.

A szerkesztőség.

A

HADTÖRTÉNELMI KÖZLEMÉNYEK

ELŐFIZETÉSI ÁRA 1928-RA IS

5 PENGŐ.

Kérjük mindazokat, akik az előfizetést még eddig nem újították meg, hogy a fenti összeget minél előbb szíveskedjenek a kiadóhivatalba (Budapest, IV., Váci uca 38. sz. Tiszti Kaszinó könyvtára, 54034. sz. csekk számla) beküldeni.

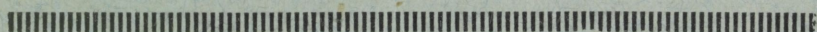
DUNÁNTÚL EGYETEM NYOMDÁJA PÉCSETT

KÉRÉS.

Kérjük tisztelt dolgozótársainkat, hogy *teljesen kész állapotban* küldjék be a Hadtörténelmi Közleményeknek szánt munkáikat, akkor is, ha azok netalán több közleményre terjednének. Folytatásról-folytatásra készülő dolgozatokat nem fogadhatunk el; továbbá olyanokat se, amelyekhez nincsenek csatolva a szövegben jelzett ábrák és vázlatok. Nem fogadunk el végül olyan cikket se, amelynek közlését határidőhöz köti a szerző.

Arra is kérjük tisztelt dolgozótársainkat, hogy munkáik *szövegében* feltétlenül mellőzzék a katonai szabályzatokban talán helytálló, de akadémiai folyóiratba semmiképen se való rövidítéseket. (Például: hds., hdt., ddr., gp., hdm. stb. stb.) Az ilyesmit a katonai szakmában járatlan olvasó meg se érti.

A szerkesztőség.

A

HADTÖRTÉNELMI KÖZLEMÉNYEK

ELŐFIZETÉSI ÁRA 1928-RA IS

5 PENGŐ.

Kérjük mindazokat, akik az előfizetést még eddig nem újították meg, hogy a fenti összeget minél előbb szíveskedjenek a kiadóhivatalba (Budapest, IV., Váci uca 58. sz. Tiszti Kaszinó könyvtára, 54054. sz. csekkszám) beküldeni.

FELHÍVÁS!

A világháború részleteinek hiteles adatait magukban foglaló egykorú térképekre, vázlatokra és fényképekre szüksége van a magyar hadtörténetírásnak. A Hadtörténelmi Levéltár ez úton is felhív mindenkit, aki ilyen térképekkel, vázlatokkal és fényképekkel rendelkezik, hogy azokat — akár a tulajdonjog fenntartásával is, nemesen hazafias adományozással neki átengedni szíveskedjék. Kívánatra szerény anyagi megtérítés is lehetséges. Csak olyan térképek és vázlatok jöhetnek tekintetbe, amelyekben a hadi helyzetek vagy erődítések hitelt érdemlően rajzolva vagy nyomtatva vannak. Szükséges azt is pontosan közölni, hogy a térképek, vázlatok és fényképek kiket, vagy milyen eseményt, a háború melyik időpontjában ábrázolnak. Régibb háborúkra vonatkozó térképek, vázlatok és fényképek szintén szóba jöhetnek. A Hadtörténelmi Levéltár (Budapest, I., Bécsikapu-tér 4. III. em.) úgy az átvételre, mint az erre vonatkozó felvilágosításra, akár szóbelileg, akár írásban, naponta 12 órától 14 óráig rendelkezésre áll.

A főigazgató megbízásából:

Berkó,
csoportigazgató.

DUNÁNTÚLI EGYETEMI NYOMDÁJA
— PÉCSETT —

